

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:39

SAYI:457

OCAK 2016

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>Anadolu Selçukluları Çağında Bir Uçuş Denemesi</i> Prof. Dr. S. Y. GÖMEÇ, Arş. Gör. M. Melis ÇELİKTAŞ	1
<i>Manas Destanında Kırgız Türklerinin Sosyal Yapısı</i> Yrd. Doç. Dr. O. ÇELTİKÇİ, Dr. Shurubu KAYHAN.....	4
<i>Âşık Bayram Denizoğlu'nun Mihrali Bey Hikâyesi</i> Dr. Doğan KAYA.....	9
<i>Hayaller (Şiir)</i> Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	14
<i>Yeni Bir Yıla Girenken</i> Harika UFUK.....	14
<i>Dedi (Şiir)</i> Celil ÖZEN.....	15
<i>Yaşarken Ölmek</i> Mustafa AYVALI.....	16
<i>Akın Vakti (Şiir)</i> Mesut İlkey YANIK.....	17
<i>Güpgüpzâde Hacı Efendi (Müşâtâk) (1810-1931)</i> Dr. Rasim DENİZ	18
<i>Gönül (Şiir)</i> Hızır İrfan ÖNDER.....	22
<i>Diyarbakırlı Bir Yürek:Süleyman Nazif ve Düşündürdükleri</i> Hadi ÖNAL.....	22
<i>Hind'in Hıncı Yezid'i İktidar mı Yaptı?</i> Hasan TULÜCEOĞLU.....	23
<i>Karadağ'ın Asi Çocukları: Yılkı Atları</i> İbrahim ŞAŞMA.....	24
<i>Çorum Forkloruyla İlgili Yeni Bir Eser Daha</i> Nail TAN.....	27
<i>Tanıtım: Artvin Halkbiliminden Çizgiler</i> Abdülkadir GÜLER.....	28
<i>Şair ve Yazar R. Mithat Yılmaz'la Bir Söyleşi</i> Halil İLTEMİR.....	30

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 39 ★ SAYI: 457 ★ OCAK, 2016

Özet: İnsanlar için uçmak bir tutkudur. Medeniyet tarihinde birçok kişi bu yolda ölümü göze almıştır. Kimi bu girişiminde başarılı, kimi başarısız oldu. Türk milletinin arasından da birçok defalar uçuş teşebbüsünde bulunanlar olduğu görülüyor. Zamanın şartları içerisinde bunlar değerlendirildiğinde hiç şüphesiz bilime ve medeniyete katkıda bulunan uğraşlardır. Bu gözü pek insanların denemeleri sonucunda günümüz insanının uzayın derinliklerinde seyahat ettiklerini unutmamak gerekir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, uçmak, Türk kültürü

THE EXPERIMENT OF A FLIGHT IN THE ANATOLIAN SELJUKS PERIOD

Abstract: The flight is a passion for people. Many people were willing to die in this way in the history of the civilization. Some of them are successful, others are failed in this attempt. From the Turkish nation, it is appeared who attempts to fly many times. Evaluated in the context of the time, undoubtedly they were the labours that contribute to the science and the civilization. As a result of the experience of these daring people, it should not forget that modern man is visiting in the depth of space.

Key Words: Anatolian Seljuks, fly, Turkish culture

Dünyaya gelen her insan uçmayı şu veya bu şekilde aklından geçirmiştir. Çünkü ulaşılmazı gerçekleştirmek, herkesten üstün olmak insan için bir ayrıcalıktır. Dolayısıyla Türkler arasında da çok eski zamanlardan itibaren uçuş denemelerine rastlanmaktadır ki Türk mitolojisine dair kayıtlar da bunu gösteriyor.

Güney Sibirya Türklerinin birtakım inançlarına göre; yer, uzay ve insan yaratılmadan önce su vardı. Ülgen (ya da Tengri Kayra Kan) bir gün suya bakarken üzerinde yüzen bir toprak parçası gördü. Bu toprak insan vücuduna benzeyen bir yapıdaydı ve buna “kişi olsun” dedi. Toprak da derhal insan oldu. Tanrı ve onun yarattığı insan beraber kuşlar gibi gökyüzünde uçarlardı. Günlerden bir gün kişi, rüzgârı uyandırarak suları dalgalandırmış ve Tanrı’ya su sıçratmıştı. İnsan bir müddet geçtikten sonra, Ülgen’den daha büyük ve kudretli olmak istedi. Nihayet Ülgen’e düşman oldu. Tanrı’dan daha yukarılara çıkabileceğini aklından geçirdi. Ama işler umduğu gibi olmadı ve suya düştü. Tanrı onun uçuş kabiliyetini elinden aldı¹.

1 Bakınız, W. Radloff, **Sibirya’dan Seçmeler**, Çev. A. Temir, Ankara 1975, s.215-216; W.Radloff, **Türklerin Kökleri**, Çev. A. Ekinci-Y. Ünlü, C I, Ankara 1999, s.175-176.

Şunu biliyoruz ki eski Türkler “uçmak” fiilini hem fiziki manada “göğe yükselip seyahat etmek” manasında kullanırlarken hem de “ruh olup cennete gitmek” şeklinde düşünmüşlerdir. En azından eski Türk dininin kısmen izlerini taşıyan ve bugün Şamanizm diye anılan geleneksel yaşam biçiminde, kamların ya da diğer adlandırmalarda bakışı, şaman, oyun vs. diye geçen din adamlarının yerin altına veya üstüne bir takım araçlar kullanarak uçtuklarına inanılır². Bu demektir ki Türk düşüncesinde uçmak şöyle veya böyle vardır.

Yazımızın temelini Türkler ve bilhassa da Selçuklu devrinin kaynaklarından Niketas Khoniates’in “Historia” adlı eserinde geçen bir haber oluşturduğundan, öncesi ve sonrası hakkında pek teferruata girmeyeceğiz.

Bununla beraber Türkler arasında ilk uçuş teşebbüslerinden birini 10-11. asrın ünlü bilginlerinden Cevherî’nin gerçekleştirdiği söylenir. Esasında bugünkü Kazakistan bölgesindeki Farab civarından olan ve ölüm tarihi 11. yüzyılın başlarına rastlayan İsmail bin Hammad el Cevherî’nin en mühim özelliklerinden biri “el-Sıhah” adlı sözlü-

2 S. Gömeç, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, 2. baskı, Ankara 2011, s.74.

ğün yazarı olmasıdır¹. O ilmî faaliyetleri esnasında kuşların hareketlerini ve uçmalarını incelemiş, buna binaen kendisine bir kanat yaparak Nişabur'da bir deney gerçekleştirmiştir. Atladığı evinin veya bir rivayete göre de eski caminin çatısından bir süre uçtuktan sonra, yere çakılan Cevherî maalesef ölmüştür².

Cevherî'nin bu teşebbüsünden yüzyıl kadar sonra, Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan, 1161-1162'de Bizans'a bir ziyarette bulunur. Bilindiği gibi Sultan Mesud 1155'te ölmeden önce topraklarını üç oğlu arasında paylaştırmıştı. Konya ile havalisi kendisine düşen II. Kılıç Arslan, kardeşleriyle bir taht kavgasına girdi. Sultan, ortanca kardeşini bertaraf ettiyse de küçük kardeşi Şahinşah Çankırı taraflarına kaçarak Danişmendli emiri Yağıbasan ile iş birliği yaptı. Yağıbasan, Kılıç Arslan'ın yerine, kardeşi Şahinşah'ı tahta çıkarmak istiyordu. Bu kavgalar esnasında yenik düşen Kılıç Arslan, Bizans'a gitmek zorunda kaldı. İstanbul'da Manuel Komnenos ile görüşen Sultan Kılıç Arslan bazı andlaşmalar da imzaladı³. Aslında Anadolu'daki Türk beylerini Kılıç Arslan'a karşı kıskırtan Bizans imparatoru idi.

Bu ziyaret Bizans dönemi tarihçilerinden biri olan Niketas Khoniates'in kitabında da verilmektedir ki Manuel'in sultana çok dostça yaklaştığı, Bizans'ta bulunuşundan sevinç duyduğu, istekle-

1 S. Şensoy, "Lügavi Anlamının Tespiti: Veysi'nin Firuzabadi'ye Karşı Cevherî'yi Müdafası", **İslam Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, İstanbul 2003, s.87-88; A. Terzioğlu, "Türk-İslam Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi", **Türkler Ansiklopedisi**, C 11, Ankara 2002, s.263; S. Maydaer, "XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Müderrisi: Mevlana Muslihuddin Efendi ve Mirası", **UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 20/1, Bursa 2011, s.134; G. Cumakunova, "Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları", **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 2/4, İstanbul 2011, s.20.

2 M. B. Cheneb, "Cevherî", **İslam Ansiklopedisi**, C 3, İstanbul 1945, s.126; O. Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C I, İstanbul 1969, s.155; Terzioğlu, **agm.**, s.263.

3 O. Turan, "Kılıç Arslan II", **İslam Ansiklopedisi**, C 3, İstanbul 1955, s.690; H. D. Yıldız, "Anadolu Selçuklu Devleti", **Türk Dünyası El Kitabı**, C I, 3. baskı, Ankara 2001, s.374.

rinin karşılıksız bırakılmadığı, Selçuklu hükümdarını etkilemek için her yolu denediği, onun İstanbul'da olmasını kendi ününü artırmak amacıyla da kullandığına vurgu yapılmaktadır. Kaynakların anlattığına baktığımızda Kılıç Arslan ve beraberindekilere günde iki kere altın ve gümüş kaplarda yemekler gönderiliyor, ayrıca birçok değerli hediye de veriliyordu.

Yine kaynağın aktardığına göre; Bizans imparatoru Manuel, İstanbul'a Türk sultanı ile birlikte girmeyi planlamıştı. Güzergâh gösterişli bir şekilde süslenmişti. İmparator, Türkler karşısında başarı kazanmış bir komutan edasıyla halkın sevinç çığlıkları içinde İstanbul'a girecek Kılıç Arslan da bu tiyatronun bir parçası olacaktı. Ancak o gün bir deprem oldu, alışılmışın dışında bir fırtına koptu ve pek çok bina yıkıldı. Din adamları bunu hayra yormadılar ve tören geçidi dağıldı⁴.

Kılıç Arslan'ın epey bir süre İstanbul'da kaldığı anlaşılıyor. Bu zaman zarfında onuruna bazı eğlenceler düzenlendi. Özellikle de Türk sultanının at yarışlarıyla ilgilendiğine değinilir. Yazar bu sırada Sultan II. Kılıç Arslan'ın yanındaki bir Türk'ten bahseder. Bu Türk, büyük bir kalabalığın önünde uçma teşebbüsüne girişir. Bununla birlikte Khoniates sözlerine şöyle devam ediyor: "Üzerine çok uzun ve içerisine sardığı çemberlerle şişirilmiş beyaz ve geniş bir elbise giyen bu Türk, hipodromun en yüksek yerine çıktı. Bu elbise bir gemi için yelkenlerin gördüğü vazifeyi yapacaktı. Elbisenin içine ve kıvrımlarına dolan rüzgârın onu havaya kaldıracağını ve uçmasını sağlayacağını düşünüyordu.

İmparator bir adamını yollayarak bu Türk'ü niyetinden vazgeçirmeye çalıştı. Sultan ise hem kendi milletine mensup bu adam için endişeleniyor hem de gururla onun işini tamamlamasını bekliyordu. Adı bilinmeyen Türk, büyük bir dikkatle rüzgârın yönünü kontrol ediyordu. Ellerini ileri uzatarak rüzgârı yakalama gayreti içindeki adam kollarını çırparak birkaç ısınma hareketi yaptı. Ancak rüzgâr istediği şiddette olmadığından bir

4 Turan, **agm.**, s.690; N.Khoniates, **Historia**, Çev. F. İşıltan, Ankara 1995, s.81.

süre deneyini erteledi. Onun bu bekleyişi seyirciler arasında homurdanmalara sebep olmuş, ahali aldatıldığını düşünmeye başlamıştı. Nihayet Türk rüzgarın gücünün yeterli olduğuna kanaat getirdi ve kuş gibi kanatlarını çırparak kendisini boşluğa bıraktı. Fakat ne yazık ki yükselemeyerek ağır bir taş gibi yere çakıldı. Bütün kemikleri kırılmıştı ve oracıkta öldü”⁵.

Kaynağın çok sınırlı verdiği bu bilgiden fazla bir şey çıkarmak mümkün değildir. Yani bu adamın daha önce böyle bir teşebbüste bulunup bulunmadığı meçhuldür. Ama biz öyle sanıyoruz ki ismi belirsiz bu Türk kâşif mutlaka daha evvel uçuş denemeleri gerçekleştirmiştir. Giydiği elbise ve kanatlar alelade şeyler olmasa gerek. Çünkü Niketas Khoniates gıysinin rengine kadar vermektedir.

Her ne kadar Bizans'ta bu başarısız uçuş deneyi alay konusu olup bir müddet Türkler pazara çıkarılması da sonuçta insanlık bu tür gözüpek girişimciler ve bilim adamları sayesinde ilerlemekte ve gelişmektedir. Biz öyle inanıyoruz ki daha sonraları pek çok kişi bu adsız Türk'ün denemesini kendilerine örnek aldılar. Meseleye bu açıdan baktığımızda o sıralarda, bu Türk bilginin ölümü eğlence konusu olsa da insanlık tarihinde önemli bir çabadır.

Bununla beraber Türklerdeki bu uçuş teşebbüsleri daha sonraki yüzyıllarda da sürmüştür. 17. asırda Hezarfen Ahmed Çelebi, Lagari Hasan Çelebi ve sonraki teşebbüsler bunlara örnektir. Mesela Hezarfen'in bu girişimi Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de geçer. Kuş kanatlarıyla 1632'de Galata Kulesi'nden kendini boşluğa bırakan bu çılgın Türk, İstanbul Boğazı'nı geçerek Üsküdar'a inmiştir. Maalesef IV. Murad onu hem ödüllendirmiş, hem de tehlikeli gördüğünden Cezayir'e sürmüştür.

Bunun gibi, bir girişim de IV. Murad'ın Kaya Sultan adlı kızı doğduğunda vukua gelmiştir. Buna binaen eğlenceler düzenlenmiş, Lagari Hasan adındaki bir bilim adamı barut marifetiyle bir tür roket yapmış, hakanın huzurunda buna binmiş ve

5 Khoniates, *age.*, s.81-82.

talebelerine bunu ateşlettirerek göklere çıkmış, bütün barut yanınca kollarına taktığı kartal kanatlarını çırparak Sinan Paşa Köşkü önünde denize inip yüzerek tekrar sultanın huzuruna gelmiştir⁶.

Netice itibarıyla, insanlar için uçmak bir tutkudur. Medeniyet tarihinde birçok kişi bu yolda ölümü göze almıştır. Kimi bu girişiminde başarılı, kimi başarısız oldu. Türk milletinin arasından da birçok defalar uçuş teşebbüsünde bulunanlar olduğu görülüyor. Zamanın şartları içerisinde bunlar değerlendirildiğinde hiç şüphesiz bilime ve medeniyete katkıda bulunan uğraşlardır. Bu gözü pek insanların denemeleri sonucunda günümüz insanının uzayın derinliklerinde seyahat ettiklerini unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

- Cheneb, M. B.; “Cevheri”, **İslam Ansiklopedisi**, C 3, İstanbul 1945.
- Cumakunova, G.; “Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 2/4, İstanbul 2011.
- Gömeç, S., **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, 2. Baskı, Ankara 2011.
- Kansu, Y - Şensöz, S - Öztuna, Y., **Havacılık Tarihinde Türkler**, Ankara 1971.
- Khoniates, **Historia**, Çev. F.İşiltan, Ankara 1995.
- Maydaer, S., “XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Müderrisi: Mevlana Muslihuddin Efendi ve Mirası”, **UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 20/1, Bursa 2011.
- Radloff, W., **Sibirya'dan Seçmeler**, Çev. A. Temir, Ankara 1975.
- Radloff, W., **Türklerin Kökleri**, Çev. A. Ekinci-Y. Ünlü, C I, Ankara 1999.
- Şavk, Ü. Ç., **Sorularla Evliya Çelebi**, Ankara 2011.
- Şensoy, S., “Lügavi Anlamının Tespiti: Veysi'nin Firuzabadi'ye Karşı Cevheri'yi Müdafaası”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, S 9, İstanbul 2003.
- Terzioğlu, A., “Türk-İslam Kültür Çevresinde Uçuş Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C 11, Ankara 2002.
- Turan, O., “Kılıç Arslan II”, **İslam Ansiklopedisi**, C 3, İstanbul 1955.
- Turan, O., **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C I, İstanbul 1969.
- Yıldız, H. D., “Anadolu Selçuklu Devleti”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C I, 3. baskı, Ankara 2001.

6 Y. Kansu-S. Şensöz-Y. Öztuna, **Havacılık Tarihinde Türkler**, Ankara 1971, s.10; Ü. Ç. Şavk, **Sorularla Evliya Çelebi**, Ankara 2011, s.35-36; Terzioğlu, *age.*, s.263.

Özet: Bir milletin maneviyatının, tarihî ve estetik varlığının millî duygular çerçevesinde edebî sahaya yansımaları olan destanlar, millî kültürün ve tarihin ortak değerleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda Kırgız tarihinin şiirsel ifadesi olarak da tanımlayabileceğimiz “Manas destanı” bütün Türk dünyasını aynı köklerde buluşturacak değerlerden biri olarak ayrı bir yere sahiptir. Manas destanı Kırgızların yaşayış biçimini, duygu ve düşüncelerini, tarihini, onların dış düşmanlara karşı verdikleri mücadeleyi, dünya görüşlerini, sosyal ve ruh dünyalarını yansıtan gelenek ve göreneklerini ahlak ve din telakkilerini anlatan bir Kırgız mecmuası gibidir.

Manas destanı hem muhtevası yönüyle hem de özellikle ideolojik açıdan zengindir. Bize göre destanda en büyük ideoloji, küçük boyların birleşip büyük Kırgız halkını oluşturmalarıdır. Yani birlik ve devlet ruhudur. Gerçekten de Kırgız halkları ortak düşmanlarına karşı birlikte mücadele etmişlerdir. Onların Karahitaylara, Kalmuklara ve Cungarlara karşı savaşları bunun kanıtıdır. Bu olaylar Kırgızların vatanseverliğini, milliyetçiliğini ve hümanizmini yansıtmaktadır. Destan, şekil yönünden tarihî, kronolojik bir eser değil, poetik bir eserdir. Burada çok geniş mitoloji ve yaratıcılık vardır. Buna rağmen destan, tarihî faktörlere dayanılarak yazılmıştır.

Çalışmada destanda anlatıldığı şekliyle Kırgızların sosyal yapısını inceleyip Ortaçağda onların yönetim sistemleri, hak ve hukuk meseleleri ve sosyal tabakaları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Manas destanı, Kırgızlar, sosyal yapı

SOCIAL STRUCTURE OF KYRGYZ TURKS IN THE MANAS EPIC

Abstract: Of a nation's spirituality, history and literary field presence within the national feelings of aesthetic reflection of legends, it has an important place in the shared values of national culture and history. Also can be defined as a poetic expression in this context the history of the Kyrgyz “Manas epic” all the Turkish world has a special place as one of the values that meet the same root. Manas epic took place in the Kyrgyz format, feelings and thoughts of their history, their struggles against their external enemies, worldviews, traditions that reflect the social and spiritual world and customs are as a Kyrgyz magazines describing the moral and religious sense. Manas epic is rich in terms of both its content and in particular ideological direction. For us, creating the largest Kyrgyz people are united in the largest small-sized epic ideology. That is the spirit of unity and state. Indeed, the Kyrgyz peoples fought together against a common enemy. Their Karahitay the war against Kalmyks and Cungar is proof of this. These events are the patriotism of the Kyrgyz reflects the nationalism and humanism. So not a chronological history of the cyön epic work, a poetic work. There are vast mythology and creativity. Despite this saga was written based on historical factors.

As described in the study examines the social structure of the Kyrgyz epic, the management system of the Middle Ages, they were informed about their rights and legal issues and social strata.

Keywords: Epic of Manas, Kyrgyz, social structure

Giriş
“Manas destanı” en eski halklardan sayılan Kırgızların atalarından kalan edebî mirası ve gururla okunan kaynaklarından. Dünya medeniyetleri tarihinde önemli ve değerli bir yere sahip olan büyük bir eserdir. Destan, geniş hacmi ve zengin anlatısıyla diğer destanlardan farklılık arz etmiş, dolayısıyla insanlarda büyük bir merak ve ilgi uyandırmıştır¹.

Bu eser tarihte iki bin yıldan beri adını duyuran Kırgızların geçmişte içinden geçtiği olayların ve dönemlerin tüm izlerini edebî yönden yansıtan,

1 Cemal Eroğlu; Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçerisinde Manas Destanı, Basılmamış YL Tezi, Sakarya Üniversitesi, Y. 1996, s. 1. vd.

Kırgızların asırlar boyunca duyduklarını, doğru ve yanlış, iyi ve kötü düşüncelerini; toplum, tabiat ve dünya görüşlerini bir araya getiren zengin bir hazinedir. Bu eser onu yaratmış olan halkın tarihini hatırlamasıyla gelenek, göreneğin yollarını birleştiren didaktik bir miras olup halkın haklarından, anayasasına kadar yol gösteren kılavuz sayılmakta, her vatandaşın bu büyük mirastan hayatın doğru ve yanlış, iyi ve kötü örneklerini içerine sindirmelerini sağlamaktadır.

Eserde Kırgız halkının günlük hayatına ait bütün örneklerini en iyi şekilde edebî biçimde bulmak mümkündür. Ünlü bilim adamlarının içinde Manas'ı araştıranlar, destanın Kırgız halkının ha-

yat tarzını edebî yönden belirterek ona *hayat ansiklopedisi adını vermektedirler*².

Manas destanı hep Kırgızlarla beraber yaşamıştır. Nice dramatik tarihî olayların edebî bir vakayinameye dönüşmesi yüzyıllar almıştır. Bilindiği gibi halk destanları, toplum yapısının bir aynası olmakla kalmaz, ona bir kahramanın özelliklerini ilave ederler. Böylece, halk kitlesinin menfaatini ve idealini sanatsal bir şekilde tasvir ederler. Dolayısıyla düşmana mal, can, yer ya da su için yapılan bir saldırının arkasında vatan sevgisi ve vatani koruma kaygısı vardır. Bazen han ve beylerin halka çektiikleri eziyetler de destana katkı sağlar. Halk arasından çıkan kahramanlar, siyasi ve sosyal bakımdan onlara karşı tavır alırlar. Eski olaylar bu gibi durumlarda yeniden yorumlanır ve yeni bir ideolojiye dönüştürülür. Bu tür destanlarda olumsuz karakterlere karşı savaşılabilmek için epik kahramanlar yaratılır. Olgunlaşma, doğma, çabuk büyüme, sihirli güçler ile ilişki kurma gibi nitelikler, eskiden kalma geleneksel motiflerdendir.

Fotoğraf: Bişkek'te Temsili Manas Heykeli

Orta Çağda Kırgızların Siyasi Sistemleri

Manas destanında halk, boylara ve akraba topluluklarına ayrılmış ve kendi bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Fakat her boy ayrı yaşamalarına rağmen 2 Fikret Türkmen, Şurubu Uraimova; Kırgız Destanları 6, Manas Destanı, Ankara, 2007, s.16.

savaş durumunda hemen birleşmişler. Barış zamanlarında boyların başında aksakallar durup onlar yönetmişler. Bu boyların başkanlarına destanda "Han" adı verilmiştir. Onları kendi boyları seçmişler. Başkanlık miras yolu ile değil seçim yolu ile yapılmış. Örneğin, Bakay "Büyük Gaza" döneminde han seçilir. Barış döneminde tüm sorunlar aksakallar tarafından, özel durumlarda ise halk toplantılarında çözümlenmiştir. Eğer boy (Birkaç akraba topluluklarından oluşan büyük gruplar) ile soy (Küçük akraba grupları) aralarında anlaşmazlıklar olursa akraba topluluğunun toplantısını düzenleyip sorunları çözmeye çalışmışlardır. Destanda Manas'ın babası Çakıp Han'dır. Çakıp Han kendi akrabaları arasında danışıp (meşveret edip) Manas'a düğün yapar³. Manas'ı Kırgız halkına han seçtiklerinde de soylar ve boylar birleşip oy verirler:

Yiğitler omzunda gezdirip,

Yedi adım geçince

Yeter, yiğitler yeter!-diye

Yaşlı Çakıp'ın yanına,

Yere indirdiler Manas'ı.

Yalnız Manas daha gençti,

Yedi kere döndürdüler,

Yettik hedefimize!-diye.

Han vazifesine başlasın!

*Han tacını taktılar, Han Manas'ın başına!*⁴.

Destanda anlatıldığına göre başka bir toplantı ise Kırgızların Altay'dan Ala Dağ'a göç ettikleri zaman yapılır. Burada da sıradan sorunları meclis kendisi çözümler, genel ve önemli sorunları halk toplantısına aktarırlar. Başkanların hakları destanda sınırlıdır. Onlar halk toplantılarına ve aksakal oturumlarına bağlı olmuşlardır. Başkanlar, küçük akraba topluluklarının arasındaki sorunlara karışamazlardı. Başkanlar töreye göre bu tür kurallara uymak zorundadırlar. Çünkü onların yandaşları ve destekçileri yoktu. Halkın istek ve gücüne karşı gelemezlerdi. Eğer onlar bu gibi kuralları bozarlarsa onları cezalandırıyorlardı. Böyle bir durum des-

3 Manas Destanı, S. Orozbekovun Varyantı. II Kitap. "Kırgızistan", Frunze, 1980. s.272.

4 İmel Moldobaev; "Manas Destanı", Kırgız Halkının Manevi ve Kültürel Kaynağı "İlim", Frunze, 1989 s.14.

tanda “Kökötay’ın Aşında” karşılaşır: Manas kendi isteği ile meseleyi çözmeye çalıştığında öz adamı Koşoy ona karşı çıkardı¹. Halk toplantısı yüksek yönetim olarak sayılsa da kendi başına sorun çözemiyordu. Gerçek hayatta bunu aksakallar kurulu yürütürdü. Halk toplantılarında onların gücü daha da artıyordu. Halk toplantılarının önemli katılımcıları olmayıp, pasif takipçileri olmuştur. Genelde onlar aksakalları desteklemişlerdir. Buna örnek destanda “Büyük Gaza” ve Altay’dan Ala Dağa göçte şöyle denilir:

*Beni anlayan yurdum varsa,
Oyu ile gelsin bana.
Beni anlamayan yurdum varsa,
Sözcüsü ile gelsin bana.
Beni bilen yurdum varsa,
Bana oyun versin diye
Beni tanımayan yurdum varsa,
Hükümdar Manas’ım ben -diye
Beni dinlesin herkes!- diye
Haber salmış diyara,
Kalabalık Kırgız halkına.
Kahraman Manas bunu der
Meclise herkes toplansın
Halkım beni dinlesin,
Babalarımızdan kalan yer için
Gazaya ben koyuldum!².*

Yukarıdaki iki olayda da aksakallar kurulunun sonucu halk toplantısına sunulup halkın onların kararlarına zorunlu olarak uyum sağladıkları anlatılmaktadır.

Bu yönetimde tam demokrasi olmadığını görmekteyiz. Fakat bazı durumlarda halk toplantıları da baskın olduğu gözükmektedir. Bu örnek Manas’ın han seçildiği an, aksakallardan biri değil, genç Manas’ın halk tarafından seçilmesi ile sonuçlanmasında karşılaşılan andır:

*Manas adlı bir genci,
Han olarak seçtik biz.
Bizim seçtiğimiz o genç,*

Bizim hanımızdır artık.

Ayağı ile başına,

Yaşlı ile gencine,

Uğurlu gelir hepsine...³.

Savaş zamanlarında başkanın/hanın hakları sınırsız olmuştur. Böyle özel durumlarda onlara geçici olarak sınırsız haklar, halkı tarafından onlara sunulur. Bu şartlarda hanın tüm emirleri herkes tarafından kesin uygulanmıştır. Hiç kimse emre karşı gelememiştir. “Büyük Gaza” döneminde Almambet Han’ın tüm emirleri eksiksiz uygulanmıştır. Emirleri sadece asker hanı değiştirebilmiştir.

Soyun başkanı genelde aynı soyun içinden seçilirdi. Çünkü, başkanlık babadan oğula miras geçiyordu. Fakat soylar topluluğunun asker başçıları buna dahil değillerdi. Soy başkanları destanda “Han” diye adlandırılıyordu. “Han” destanda bir soyun özel olarak seçip görevlendirdikleri başkanlarıdır. Han her zaman başarılı, saygı değer bir kişilik olmak zorundaydı. Hak olarak diğer sıradan halktan hiçbir farkı olmamıştır. Savaşta her zaman en önde kahramanca savaşmak zorundaydı. Onun hayatı sürekli tehlike içindeydi. Sıradan bir asker kadar hakka sahipti. Kahramanlık ve başarı sergilemek mecburiyeti vardı. Bu nedenle de halk tarafından çok sevilmişler. Halkı her zaman onların izinden gitmişler. Manas Han da tam bu niteliklere sahip bir liderdi. Örneğin Manas Han’ın Neskara⁴ devı yendiği hikâyede Neskara 6 bin askeri ile Manas’a karşı saldırıya geçer. Manas:

Mızrağın hızlı savurup,

Neskara’yı yere devirdi.

Kırdın belimi kırdın!-diye

Ellerini kaldırıp, Neskara yalvardı.

Canımı bırak, alma diye.

Ardından tüm askerleri

Bağışla!-diye yalvardılar⁵.

Buna benzer örneklere Bakay ve Almambet’in

3 Manas Destanı S. Orozbekovun Varyantı II Kitap, “Kırgızistan”, Frunze, 1980, s. 151.

4 Neskara: Kalmukların dev kahramanı, Manas’ın baş düşmanı.

5 Manas: Destan. S. Orozbekovun Varyantı II Kitap, “Kırgızistan”, Frunze, 1980. s.15-16.

hanlık dönemlerinde de karşılaşırlar⁶. Destanda gelenek, görenekler ve âdetler, hukuk ve hak meselelerinden daha çok önem taşıyordu. Soylar geleneklere göre yönetiliyordu. Çözüm ve ceza sorunları da buna göre belirleniyordu. Han'ın yönetim kuralları haklara göre değil geleneklere göre yürütülmüştür.

Hak ve Hukuk Meseleleri

Manas destanında her birey özgür ve bağımsız sayılıp, hiçbir baskı uygulanmamıştır. Soyların kendi aralarındaki düzensizlikler hakkında hiç söz edilmemektedir. Çünkü, soyun yapısında her şey bireylerin özeliydi. Başka birilerinin mal mülkünü ele geçirmek kahramanlık sayılıyordu.

Destanda bütün halklar aynı hakka sahiplerdi. Fakat savaş gazalarında esir alınan kişiler köle yapılmışlardır. Buna rağmen hem kölelerin hem de özgür insanların pek farkı olmamıştır. Destanda “Köle” kelimesinin dışında aynı anlamda “Malaylar” ile de karşılaşılmaktadır. Malaylar hakkında bilgiye pek rastlanmamaktadır. Manas'ta sadece Cakıb'ın çobanı Oşpur⁷ hakkında beyan edilir. Oşpur adına destanda birkaç yerde geçer. Onu önemli toplantılara davet edip fikrine önem vermişler⁸.

Kurulun üyeleri tabakalara ayrılmazsalar da kendi soylarının içinde “temiz kanlar” olarak ayrılmışlar; soy başkanları, soyun aksakalları, asker başçıları ve diğerleri olarak bölünmüşler. Soy üyeleri aynı hakka sahip olmalarına rağmen yönetim bu “temiz kanlar”ın elinde olmuştur. Eğer bireyin soyu ve akrabaları yoksa onun toplumda hiçbir önemi yoktu. Kurumun üyeleri halktan ve akrabalarından destek aldıkları için onların hiçbir gücü olmamıştır. Bu, destanda Almambet'in hikâyelerinde açıkça görülür. Soyun her bir bireyi için diğer akrabalar da sorumluluk taşımışlardır.

Özgürlük ve eşitlik kadınların arasında da önem taşımıştır. Fakat ataerkil toplum olduklarından dolayı kadınlar destanda kahraman ve akil

olarak bilinip Karlıgaç, Saykal⁹, Kanıkey¹⁰ gibi kadınlara akıl danışılmıştır. Erkekler toplumu yönetmişler ve baskın rol almışlar. Kadınlara evlenirken başlık parası verilmiştir. Aynı zamanda kız çocukları babasının mirasından da yararlanamamışlardır. Kırgızlarda erkek çocukların hakları kız çocuklarından daha fazladır¹¹.

Destanda vergi konusu ile ilgili bilgi verilmemektedir. Soyun aksakalları kendi mal varlıklarına ve savaştan kazanılan ganimetlerden paylarına düşenlere güvenmişlerdir. Aksakallar çok zengin sayılmışlar. Savaşta kazananlar kaybedenlerin mal ve mülkünü kendi aralarında paylaşmışlardır. Kazananlar ganimet yanı sıra “ödül” olarak da verilmiştir. Destanda kahramanlar kendi kazançları ile de övünmüşlerdir. Halk sık sık savaş ortamı yaşadıkları için bu durum sıradan olay gibi algılanmıştır. Sürekli savaş yaşanmasına rağmen Kırgızların devamlı asker ordusu olmamıştır. Savaşa ise yetişkin erkekler katılmışlar. Oysa, kahramanlar erken yaşta savaşa katılmaya başlamışlar. Savaşa katılmak erkekler için zorunlu olup kahramanlık sergilemek şarttır. Savaş bittikten sonra askerler askerliğe devam etmeden sıradan hayatlarına dönmüşler. Sürekli askerlik görevini sadece Manas'ın “40 Yiğidi” yapmıştır. Manas da her zaman onların başında olmuştur.

Gaza zamanlarında tüm soylar ve boylar birleşip büyük bir ordu oluşturmuşlar. Orduya üyeler kendi istekleri ile katılmışlar. Soy toplulukları destanda Kırgız soyları ve akraba boyları ile birleşip Kalmuklarla karşı savaşmanın yöntemlerini geliştirmişler. Burada da onların başında Manas vardı. Benzer örnek “Büyük Gaza” döneminde Bakay'ın daha sonra da Almambet'in başkanlık yaptığı anlatılmaktadır.

Destanda el sanatları hakkında da söz edilmekte. Ustalar hakkında ayrı ayrı hikâyeler anlatılmaktadır. Bunların dışında şarkıcılar ve falcılar hakkında da söz edilmektedir.

6 Manas'ın Metin Beyanı, Frunze, 1986 s.55.

7 Oşpur, Cakıp Han'ın en sevdiği çobanı ve kölesidir.

8 Mamıtbekov Z. “Manas” Destanındaki Kırgızların Hayat ve Savaş Mücadeleri” İlim”, Bişkek, 1993, s.114.

9 Saykal: Oyrat Hanı Karaç'ın kızı, bahadır.

10 Kanıkey: Manas'ın eşi ve akıl hocası.

11 Orhan Çeltikci, Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası ve Halk İnançları, İstanbul, 20016, s. 63.

Toplumun en önemli temel taşlarını aileler oluşturmuşlar. Her aile bağımsız, kendi hâlleri ile yaşamışlar. Herkesin kendi ekonomik özgürlüğü vardı. Barış zamanlarda aileler bir birinden bağımsız yaşamışlar. Hayvanlar ailelerin özel mülkü olmuştur. Bunun asıl kanıtı hayvanlara vurulmuş damgalarla gösterilmektedir. Her soyun kendilerine özel damgaları vardı. Çok zengin olanların elinde binden, bazen de on binden fazla malı olmuştur. Bu mesele bazen bazı soyların diğer bir soyların yerini işgal edip topraklarına el koyarak mallarını çoğaltmalarından kaynaklanmıştır. Bu olaylar çift taraflı etkiye, bazıları zenginleşirken diğerlerinin fakirleşerek tabaka oluşturmalarına yol açmıştır.

Moğolların üstünlük yaptığı dönemlerde Kırgızlarda bazı soyların otlak, yayla ve ekin yerlerinin zengin ve itibarlı adamların ellerinde olduğu göstermekte. Hanın çocukları hana ait olan yerleri sahiplenmişler.

XIV. yüzyılın başında imparatorluğun yıkımı ve Moğol topluluklarının iç savaşlarının artmaları hanların ve onların oğullarının da gücünü zayıflatır. Bazıları bunu fırsat bilerek yerleri özelleştirmeye başlarlar¹. Fakat, zengin ve itibarlı insanların yerleri özelleştirmeleri Kırgız toplumunun sosyal yapısını değiştiremez. Çünkü bu olaylar usulüne uygun olarak yapılmamıştır. Akraba toplulukları ve onların kurumları Kırgızların devlet yapısının temelini oluşturmuştur².

Sonuç

Manas destanında Kırgızlar boylar ve akraba toplulukları olarak ikiye ayrılmışlardır. Bunlar birleşip halk oluşturmuşlar ve kendi özgürlüklerini sağlamışlar.

Her boy kendi hâli ile yaşamalarına rağmen savaş dönemlerinde hemen birleşmişler, barış dönemlerinde boyların başında aksakallar durup onlar yönetmiştir. Toplumdaki bireyler tabakalara ayrılmamalarına rağmen boylar arasında kendilerine göre zenginlik tabakaları oluşturmuşlar: boy

başkanı, boy aksakalları, asker başçıları ve diğerleri.

Destana göre örf, âdet ve gelenekler hukuk meselelerinden daha önemli bir yere sahiptir. Toplumda karşılaşılan sorunlar Kırgız geleneklerine göre çözümlenmiştir. Burada geleneklerin sosyal toplum düzeninde çok önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda Hanın ülke yönetimi de hukuka değil geleneklere dayanmıştır. Destanda Kırgızların yönetim yapısı özerk ve bağımsızdır. Boyların ve küçük soyların kendi toprakları ve hayvanlarının olmasından onların ekonomik özgürlüklerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Akraba toplulukları ve onların kurumları Kırgızların sosyal yapısını oluşturmuştur. Diğer halklarla olan ilişkileri bağımsızdır.

KAYNAKÇA

- Çeltikci, O.; Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları, IQ Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eroğlu, C.; Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçerisinde Manas Destanı, Basılmamış YL Tezi, Sakarya Üniversitesi, Y. Sakarya, 1996.
- İbikeev, S.; "Manas" Destanındaki Sosyal ve Toplumsal Görüşler." *Ala-Too Tanı*, 27 Ocak 1990.
- Kayhan, Ş.; Manas Destanı Tarihi Tabakaları, Akçağ, Ankara 2005.
- Mamıtbekov, Z.; "Manas" Destanındaki Kırgızların Hayat ve Savaş Mücadeleleri "İlim", Bişkek, 1993.
- Manas: Destan S. Orozbekovun Varyantı I Kitap, "Kırgızistan", Frunze, 1978.
- Manas: Destan S. Orozbekovun Varyantı II Kitap, "Kırgızistan", Frunze, 1980.
- Manas'ın Metin Beyanı, Frunze, 1986.
- Moldobaev İ.; "Manas Destanı, Kırgız Halkının Manevi ve Kültürel Kaynağı. "İlim", Frunze, 1989.
- Musaev, S.; Manas Destanı, İlim, Frunze, 1979.
- Otorbaev, T.; Manas ve Tarih ve Kırgızistan Medeniyeti, 1990.
- Türkmen, F., Uraimova, Ş.; Kırgız Destanları 6. Manas Destanı, TDK Yayınları, Ankara 2007.

1 İmel Moldobaev, *Manas Destanı, Kırgız Halkının Manevi ve Kültürel Kaynağı* "İlim", Frunze, 1989 s.20.

2 Moldobaev, *age.*, s.22.

Mihrali Bey, (1844 - 4.12.1905) yılları arasında yaşamış bir destan kahramanıdır. Tiflis'in Borçalı bölgesinin Darvas köyünde doğmuş, 93 harbinde Doğu bölgesinde Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya yardımları dokunmuş, yürekli bir yiğittir. Yemen'de vefat etmiştir. Hakkında dört kitap bir de yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bunlar:

Doğan Kaya; Bir Destan Kahramanı Mihrali Bey, Bakı, 2001.

Valeh Hacılar; Borçalı Mehralı Bey Tarihî Hakikatlerde, Tiflis, 2001.

Osman Üçer, Beşir Sönmez; Mihrali Bey, Sivas, 2004.

Cengiz Çakaloğlu; Yemenden Dönemeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey, İstanbul, 2011.

Fuat Türkay, Karapapaklar- Karapapak Hamidiye Alayları ve Mihrali Bey, Sivas, 2010.

Selma Ölçer, Mihrali Bey, Çanakkale, 1998 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Mihrali Bey'in yaptığı kahramanlıklar, senelerce dilden dile anlatılmış; halkın hafızasında unutulmayacak izler bırakmıştır.

Mihrali Bey, hakkında iki hikâye tasnif edilmiş gözü pek bir Karakalpak Türküdür. Hikâyeler, yakın zamanlarda farklı coğrafyalarda, farklı tarihlerde tasnif edilmiştir. Bunlardan birincisini 2003 yılında, Borçalı'da, 73 yaşında Âşık Mehmed Sadaklı düzüp koşmuştur. Hikâye metni oldukça hacimli olup Azerbaycın Folkloru Antologiyası Borçalı-Karapapak Folkloru (Bakı, 2011) adlı eserin 286-329. sayfalarında yayımlanmıştır.

Mihrali Bey hikâyesinin ikinci eş metni Çıldır-lı Âşık Bayram Denizoğlu tarafından tasnif edilmiştir. Hikâye, ilk defa burada yayımlanmakta ve Türk kültürüne kazandırılmaktadır. Denizoğlu, hikâyeyi tasnif ederken büyük oranda Doğan Kaya'nın çalışmasından yararlanmıştı.

Hikâye metnini vermeden önce Âşık Bayram Denizoğlu hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır:

Bayram Denizoğlu, 1958'de Çıldır'ın Gülyüzü köyünde doğmuştur. Âşıklığa yönelmesinde babası Durmuş Denizoğlu'nun büyük payı vardır. Sanatını icra etmeye 1972'de başlamıştır. Kars'taki Çobanoğlu Âşıklar Kahvesine devam etmiş, oradaki usta âşıklarla beraber olma imkânını bulmuştur. 1976'da İstanbul'a yerleşmiştir.

Yurt içinde ve yurt dışında pek çok festivale katılmış, çok sayıda ödüller almıştır. 1997, 1998, 1999 ve 2000 yıllarında Konya Âşıklar Bayramında atışma dalında birincilik almıştır. Denizoğlu 3 çocuk babası olup, geleneğin devamı için halen çırağa (Çetin Sineoğlu, Veysel Yıldız, Korkmaz İkan, Zihni Yıldırım) ustalık yapmaktadır. 700 kadar şiiri olan Denizoğlu, 30 halk hikâyesi bilmektedir. Bunların bir kısmı kendi tasnifidir. Son tasnif ettiği hikâye ise burada metnini verdiğimiz Mihrali Bey hikâyesidir.

MİHRALİ BEY

Mihrali, bir Karapapak Türkü olması dolayısıyla yetiştiği bölgenin özelliklerine göre, ata binme gibi erkekte bulunması gereken sair özellikleri tam olarak şahsında taşımaktadır. Gününün gereği savaştı olarak yetişmiştir. Ata binmeyi küçük yaşta öğrenmiştir. Mahallesindeki, bölgesindeki insanlar onun ata biniş şeklini hayran hayran seyrederek. Kısa boylu, kara yağız, yüzünde şeytan tüyü var denilen cinsten ve herkesin görmek ve konuşmak istediği bir gençtir. Etine dolgun, kara yağız ve sevimli biridir. Genç yaşlardaki gözü peklığı, "gözünü pıtıraktan esirgemez!" diye tabir edilen özelliklere sahiptir. Cesareti, mertliği ve çevikliği dillerde söylenir olmuştur.

17 yaşında babasını kaybeder. Ruslar, babasının cenazesinin Müslüman mezarlığına gömülmesine izin vermez. Rivayete göre gece rüyasında babasını görür ve babası "Sen nasıl Karapapak yi-

ğidisin, beni bu mezarlığa nasıl gömdüzdün, eğer beni bu Moskof'un arasından almazsan sana hakkımı haram ederim" der. Bunun üzerine silahlarını kuşanan Mihrali, evden çıkarak doğruca mezarlığa gider. Babasının huzurunda ağlayarak bakalım ne söyler:

*Şimdi mezarından seni çıkarıp
Öz elimle götürücem babacan
Yaradan'ım bana fırsat verirse
Ben ölmeden bitirecem babacan*

*Sefil etmem seni Rus'un haçında
Müminler gömülmez küffar içinde
Ölüm bile olsa işin ucunda
Dileğine yetirecem babacan*

*Yoksa Mihrali Bey olmaz ki rahat
Artarak dertlerim olurlar kat kat
İslâm mezarında huzur ile yat
Sabır eyle getirecem babacan*

Mezarlık, Rus askerleri tarafından korunmakta olduğundan sessizce babasının mezarına kadar giden Mihrali, mezarı kazar ve babasının cesedini mezardan çıkararak omuzun alır ve tam dışarı çıkmak üzere iken askerlere yakalanır. Mihrali, cesedi yere koyup ellerini havaya kaldıracağı anda, ani bir hareketle nöbetçilerin üzerine saldırır ve ikisini de oracıkta öldürür. Tekrar babasının cesedini omuzlayarak doğruca Müslüman mezarlığına götürür ve okuduğu dualarla tek başına gömer. Artık Mihrali için kaçak dönemi başlamıştır. Dağa çıkarken köyünden ayrılınca bakalım ne söyler:

*Artık bana yol göründü
Bağrım oldu talan köyüm
Anam bacım gardaşlarım
Daha görmek yalan köyüm*

*Ata binerdim uçardım
Derin dereleler geçerdim
Zalime belâ saçardım
Ey sahipsiz kalan köyüm*

*Mihrali Bey git uzağa
Kendini salma tuzağa
Ne diyelim zalim çağa
Her halimi bilen köyüm*

Ertesi gün olayın duyulması ile Tiflis valisi köyü ablukaya aldırır. Ancak Mihrali dağa çıktığından yakalanmaz. Korkunç bir takip başlamıştır. Mihrali'yi aramak bahanesiyle Azeri köylerine baskınlar düzenleyen Rus askerleri, yerli ahaliye zulmedip onun yerini öğrenebilmek için insanlara işkence etmektedirler. Hele olayın Çar Aleksandr tarafından duyulması, baskı ve zulmün daha da artmasına ve başkaca insanların da dağa çıkmalarına sebep olur. Bu arada içerideki hainlerden Keçeli köyünde Hacı Veli, Mihrali'nin İran'da bulunduğunu ihbar eder. Çar, İran Şahına bir name yazarak Mihrali'nin yakalanmasını talep eder. Bu defa İran zaptiyeleri tarafından sıkıştırılan Mihrali, tekrar Rus tarafına geçer. Olayların sürekli bu şekilde gelişmesi ve Mihrali ve onunla birlikte hareket eden adamlarının yakalanmasındaki zorluğu gören Çar, bu ekibin içinden birkaç kişiyi affederek muhbir olarak kullanmak ister. Bu tuzağa düşenlerden Mansur ve Tavşankuloğlu Hüseyin gizlice Vali'ye teslim olurlar. Serbest bırakılan bu hainler, Mihrali'nin baba evini basar, ağabeyi Mehmet Ali'yi öldürürler. Mihrali Bey ağabeyinin öldüğünü duyunca, ölümü göze alarak köyüne gelir ve abisinin mezarının başında bakalım ne söyler:

*Ölüm haberinle kırıldı belim
Sendin bu yerlerin k(ı)ralı gardaş
Kartal yuvasını serçeler sardı
Söyletme yüreğim yaralı gardaş*

*Ben kendimi attım dağlar ardına
Bir derdimi ortak ettim dördüne
Gözü yaşlı geldim ata yurduna
Kalmışam elimden aralı gardaş*

*Bizim oralar hep virane oldu
Ata yurdumuza Moskoflar doldu
Mihrali bu dertten sarardı soldu
Ciğerlerim pare pareli gardaş*

Olaylar bu şekilde devam edip giderken Mihrali, her sıkıştırıldığında birkaç Rus askerini daha öldürür ve kaçışını devam ettirir. Artık yüzlerce asker Mihrali'nin peşindedir.

Osmanlı-Rus sınırına yakın bir bölgede meydana gelen şiddetli bir çatışma sonrasında Mihrali yaralı olarak Osmanlı topraklarına geçer ancak bir ihbar sonucu yakalanarak Kars hapishanesine atılır. Uyandığında elleri ve ayakları prangaya vurulmuş vaziyette bulur kendisini. Yarası kapanmamış, yapılmak istenen tedaviyi “zehirlerler” korkusu ile kabul etmez, durumu her geçen gün daha kötüye gider. Mihrali Bey, bu durumdayken bakalım ne söyler:

*Ben kendi derdime kendim yanayım
Yaram derin el vurmayın yarama
Bırakın yarımı kendim sarayım
Yaram derin el vurmayın yarama*

*Belâdan kurtulmaz belâlî başım
Gariplik elinden akar gözyaşım
Gardaş diye ağlar bacı gardaşım
Yaram derin el vurmayın yarama*

*Mihrali Bey kaderimiz buyumuş
Böyle olmaktansa ölüm eyimiş
Şah olsan da gurbet eller neymiş
Yaram derin el vurmayın yarama*

Mihrali, mahkûm arkadaşlarının getirttiği otlarla tedavi olmaya çalışır. Bu arada mahkûmlardan birinin karısı vasıtasıyla içeriye ege, çekiç ve benzeri malzemeler getirirler. Kaçmak için mahkûmları ayarlayan Mihrali, onlara bir tünel kazdırır. Epey bir uğraş sonucu tünelin sonuna gelirler ama ne yazık ki tünelin çıkış noktası tam nöbetçi askerlerin bulunduğu noktadır. Son taşı kaldırmazlar ve bir gün hapishanede isyan çıkartırlar. Gardiyanlarla mahkûmlar arasındaki arbede devam ederken prangalardan kurtulan Mihrali tünelden geçerek son taşı kaldırdığında nöbetçi tarafından fark edilir ve askerlerin müdahalesi sonunda bacağından yaralanır. Kaptığı süngü ile askeri öldürür, sürünerek karşıdaki ahıra gider otların arasında saklanır. Ha-

pishanede isyan bastırılır ve yapılan sayım sonrasında Mihrali'nin kaçtığı anlaşılır.

Her tarafa atlılar salınarak Mihrali aranır ancak hapishanenin hemen yakınındaki ahırda saklanan Mihrali bulunamaz. Gece ahırdan aldığı bir atla dışarı çıkar ve oradan uzaklaşır. Mihrali, Maraşlı köyüne gelir. Bu köyde Musa Çavuş'un evinde bir ay kalan Mihrali, tüm yaraları iyileştikten sonra kendisine verilen bir at, silah ve erzakla buradan ayrılır.

Bu sırada 93 harbi yani 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. Osmanlılar bu tarihlerde hem Gazi Osman Paşa ile Balkanlarda Plevne şehrinde hem de Gazi Ahmet Muhtar Paşa komutasında Kafkasya'da Ruslarla savaşmaktadır.

Mihrali, topladığı 120 kadar adamı ile Ruslara çok zorluklar yaşatır. Ruslar bu belalı Karapapak'la baş edemeyeceklerini anlayınca onu orduya hizmet şartı ile affederler. Mihrali, Kars kumandanı Hüseyin Hami Paşa'ya bir mektup yazarak Ruslara karşı Osmanlı'nın yanında yer almak istediğini ve kendisinin affedilerek Osmanlı topraklarına geçişine izin verilmesini ister. Bu teklif kabul edilir ve Mihrali kuvvetleri ile Çıldır'a gelir. Kendisine binbaşı rütbesi verilen Mihrali artık Osmanlı'nın bir kumandanı olur ve adamları ile birlikte doğrudan savaşın içerisine girer. Bakalım bu durumda ne söyler:

*Bunun anayurdu Moskova'dadır
Bunları yurduna sürün gitsinler
Bunlarla başımız hep belâdadır
Fırsat eldeyiken kırın gitsinler*

*Ne zulümler etti bütün Türklere
Köy köy yakıyorlar göz göre göre
Kan ile çıktılar her bir sefere
Kefeni boynuna sarın gitsinler*

*Mihrali Bey yaram vardır sinemde
Allah sizin birinizi bin ede
Yiğitlikler bizde kalsın gene de
Bunun defterini dürün gitsinler*

Ağustos ayında iyice kızışan savaşta Mihrali ve kuvvetleri Göle bölgesinde kendisinden sayı ve cephane yönünden çok güçlü olan düşmanla karşı karşıya gelir. Amansız bir mücadele başlar. Güçlü düşman karşısında başarılı olmaya azmetmiş olan bu kahramanlar, bir taraftan geri çekilme taktiği ile düşmanı üzerine çekerken diğer taraftan yan kuvvetler ile işin farkında olmayan Rus askerlerini çembere alır. Sonuçta çember kapatılır ve düşmanın büyük bir bölümü imha edilir. Bu savaşta atı vurulan Mihrali elde ettiği ganimetlerle Kars Kalesine döndüğünde buranında muhasara altında olduğunu görünce arkadan düşman güçlerine karşı saldırı emri vererek kuşatma altındaki kalenin kurtulmasını ve ganimetlerin günlerdir aç ve susuz olan kaledeki askerlere ulaştırılmasını sağlar.

Tüm bunlar olurken Mihrali'nin gönlünü sıla özlemi sarar. Bakalım bu durumda ne söyler:

*Uzak gurbet ellerinde
Bir ömürüm geldi geçti
Hasreti cana dokundu
Yüreğimi deldi geçti*

*Öz köyümde kalamadım
Gençliğimde gülemedim
Ne yaptım bilemedim
Gam efkâra saldı geçti*

*Anam babam başka yerde
Gel de dayan sen bu derde
Yara aldım her seferde
Bölük bölük böldü geçti*

*Mihrali dert otağyım
Gam evinin tutsağyım
Her acının durağyım
Bir ömürü aldı geçti*

93 harbi Osmanlı'yı güçsüz ve sıkıntılı bir dönemde yakalamıştır. Her türlü araç gereç ve silahtan yoksun Gazi Muhtar Paşa geri çekilme emrini dahi verir. Bu sırada Mihrali, düşman içlerine gitmek için Ahmet Muhtar Paşadan kendisine izin vermesini ister. İzni aldıktan sonra gece düşman

karargâhına saldırır. Onlardan mühimmat, hayvan ve çeşitli gıda maddeleri alıp getirir. Öyle ki bunlar ordunun ihtiyacını haftalarca karşılar. Mihrali'nin başarıları II. Abdülhamit'e kadar gider ve kendisine mecidiye nişanı verilir.

Bunlara rağmen Mihrali üzgündür, kendisini tutamaz, şunları söyler:

*Açmayın gizli derdimi
İçimde sızım var benim
Terk ettim ata yurdumu
Körpecik kuzum var benim*

*Gardaş ağlar bacım ağlar
Yaslı kaldı bizim dağlar
Yâr başına kara bağlar
Bağrımda közüm var benim*

*Mihrali Bey gurbet elde
Adım dolanıyor dilde
Savaşlarla uzun yolda
Her yerde izim var benim*

12 Aralık 1877'de Ahmet Muhtar Paşa İstanbul'a çağrılır. Mihrali, daha fazla duramaz köyü Darvas'a gider. Akrabasını ve diğer Karapapakları toplayarak Osmanlı'ya göç etmek üzere yola çıkar. Bundan sonra Erzurum savunmasında yer alan Mihrali, bu savaşta ağır yaralanır. Bir kızak hazırlattırarak Mihrali'yi de adamları ile birlikte yanına alarak yola çıkarlar.

Mihrali ve sülalesi Sivas'a gelir, Acıyurt köyüne yerleşir. Onunla birlikte gelen Karapapaklar da bu civarda 40 kadar köye yerleşirler. Bunların buralara yerleşmesine herhangi bir zorluk çıkarılmaz, çünkü padişah Mihrali ve ahvadinin dilediği yere yerleşmesini serbest bırakmıştır.

Bu arada Yemen'de savaş çıkar. Mihrali, bunun üzerine şunları söyler:

*Tiflis Borçalı'dan Darvaz köyünden
Geldik Osmanlı'yı vatan eyledik
Sivas Ulaş bucağına bağlyız
Acıyurt köyünü mesken eyledik*

*Kırk köy bizim ile beraber geldi
Buraya yerleşti şan şöhret aldı
Yemen'e gitmemiz söz konu oldu
Padişah orduyla kervan eyledik*

*Yemen ellerinde savaş başladı
Asker geldi kışlalarda kışladı
Acılarım yüreğime işledi
Tabipler getirip derman eyledik*

*Ecel beni yaman saldı pazara
Kum çölleri sıcak saldı azara
Garip yerde koyun beni mezara
Yemen ellerini mihman eyledik*

*Mihrali Bey kader böyleymiş meğer
Çektiğim eziyet halkıma değer
Bizleri tarihten sorsalar eğer
Her yerde Türk için meydan eyledik*

Mihrali, Sivas'ta da boş durmaz, 40. Hamidiye süvari alayını kurar. Mihrali, Sivas'tayken Kurt İsmail Paşa, ona bir haber gönderir. Bağdat'ta bir eşkıyanın Arapları Osmanlı aleyhine kışkırttığını söyler. Mihrali, bunun üzerine atlılarını toplar ve Kurt İsmail Paşa ile birlikte Bağdat'a gider. Burada anılan eşkıyayı etkisiz hâle getiren ve kendisinden af dileyen bu hainlerin padişah tarafından bağışlanmasını ister. Bağışlanırlar. Bağdat'ta Vali ve eşkıya, Mihrali'ye iyi cins Arap atları hediye ederler. Mihrali, Kurt İsmail Paşayla geri döner. Bu olaydan sonra Mihrali'nin ünü daha çok yayılır.

Sivas'ta bir olay sonrası Kangal kaymakamı ile ters düşen Mihrali'yi, II. Abdülhamid'e şikâyet ederler. Padişah cevabi yazısında "O benim yularsız aslanımdır. Kimsenin ona baskı ve eziyet etmesine izin vermem." diyerek gelen şikâyetleri geri çevirir. Fakat Sivas'taki devlet erkânı Mihrali'yi rahat bırakmazlar. Bu arada Yemen isyanı çıkmıştır. Sivas Valisi, Mihrali'yi Yemen'e göndermek isterse de padişah tercihi Mihrali'ye bırakır. "Gitmem" demeyi yiğitliğe sığdıramayan Mihrali yollara düşer uzun bir yolculuk sonrasında Yemen'e varır, duru-

ma el koyar ama çöl sıcaklarına fazla dayanamaz hastalanır. Sivas aklına gelince bakalım ne söyler:

*Yolcular gidince bizim ellere
Bizden de Sivas'a selam söyleyin
Bizi sorup sual eden dostlara
Yöremizde iki kelam eyleyin*

*Deyin oralarda hasta yatıyor
Memleketim gözlerimde tütüyor
Vatanın huzuru bana yetiyor
Benden milletime sevgi paylayın*

*Mihrali Bey kaderimiz böyledir
Ecel bizi buralarda eyledir
Allah ne der ise Hak'tır, öyledir
Bu sözü son oldu vesselam deyin*

Hemen arkasından ailesine vasiyet olarak bakalım ne söyler:

*Yavrularım size nasihat edem
Dünyada yaşanmaz vatansız oğul
Ver canını aman verme yurdunu
Şehit ol ki, olma imansız oğul*

*Vatan için neler çektim dünyada
Bir daha bunları getirmem yâda
Vatanın cennettir olma beyhude
Amandır olmayın gümansız oğul*

*Mihrali son sözüm yol aşamadım
Dönüp de sılama ulaşamadım
Azrail'e karşı güreşemedim
Ecel bizi tuttu zamansız oğul*

Bir müddet hasta yattıktan sonra Yemen'de vefat eder. Adamlarının da büyük bölümü şehit olur. Sivas'a ancak birkaç kişi geri döner.

METHİYE

*Bir destan yazayım Mihrali Bey'e
Mekânı güzeldir Mihrali Bey'in
Tarihlerde adı şanı söylenir
Zamanı güzeldir Mihrali Bey'in*

*Köyünden ayrıldı gencecik yaşta
Kahramanlık etti her bir savaşta
Alay kurdu kendi vardı hep başta
Meydanı güzeldir Mihrali Bey'in*

*İran'dan başladı gitti taa Kars'a
Bütün savaflara girdi ne varsa
Ahmet Muhtar Paşa sözüm hülasa
Erkânı güzeldir Mihrali Bey'in*

*Kahraman askerdir er oğlu erdir
Oku bak tarihte ispatı vardır
Karakalpak soyu bize gururdur
Lisanı güzeldir Mihrali Bey'in*

*Savaşarak aldık bu güzel yurdu
Allah Kur'anında böyle buyurdu
"Hübbü'l-vatan minel iman" diyordu
Vicdanı güzeldir Mihrali Bey'in*

*Köyünden ayrıldı yollara düştü
Garip gurbet elde ellere düştü
Yemen türküsü de dillere düştü
Figanı güzeldir Mihrali Bey'in*

*Osmanlı'da adı şanı duyuldu
Yiğitliği her tarafa yayıldı
Padişahın rütbesiyle övüldü
Fermanı güzeldir Mihrali Bey'in*

*Denizoğlu rahmet ile anarım
Kafkas kartalına saygı sunarım
O benim rehberim ulu çınarım
Unvanı güzeldir Mihrali Bey'in*

HAYÂLLER

Hayâller kurarım böyle her akşam;
Gâh kalabalıkta, gâh bî-kes olup
Kızılırmak olsam, deryâya aksam,
Göklere uzansam, Erciyes olup.

Önder ÇAĞIRAN

Yeni bir yıla daha girdik. 31 Aralık gecesi, bütün sorunları geride bırakmış gibi mutlu olduk hepimiz. Alkışlarla, şarkılarla, türkülerle, danslarla karşıladık yeni yılı. Oysa geçen yıl aynı zamanlarda da bu yılı aynı şekilde karşılamamış mıydık? Daha önceki yıllar için de aynı seremoniler uygulamıştık elbette...

O gün saatler gece tam 12'yi vurduğunda sihirli bir dünyaya atacağımız ilk adımın heyecanı ile kalplerimizin tik takları da hızlanıyor. Bu yıl "kızma birader" oynarken "Yaşasın! Kazandım! Yine kazandım!" diye bağırarak girmişim yeni yıla... Fark ettiğimde saat 00.03 idi.

Sanki bir gecede dünya değişecek! Gelin, önce kendi dünyamızda nelerin değişeceğini hayal etmeye çalışalım:

Ev sahibi geçen yıla ait olan kira borçlarını bir kalemde silmiş. "Yeni bir sayfa açtık, kiranızı bugünden itibaren başlatıyorum." diyor gayet ciddi üstelik...

Kasap, veresiye defterini çöpe atmış. "Geçen yılı unutam. Eski borç filan yok. Veresiye defterini çöpe attım. Hatta dün yılbaşı için aldığınız hindi de hediyem olsun." diye tatlı tatlı gülümsüyor.

Bakkal, defterdeki size ait sayfayı karalamış, "Aldırmayın, geçen yıl eskide kaldı. Tertemiz bir sayfaya başlayalım yeniden. Eski borç, eskidi. Çok gerilerde kaldı. Biz bugüne bakalım. Ha, yengeye söyle eski kaşar geldi. Ufaklığın da istediği marka çikolatalardan getirttim bu yıl. İlk alışverişiniz de benden olsun." diyerek sırtınızı sıvazlıyor dostça...

Manav, tatlı tatlı gülümsüyor. Sebzeler ucuzlamış, meyveler sudan ucuz... Ananas dün pahalıydı, bugün sadece bir lira... Avokado, kivi, muz kilosu birer liradan satılıyor. İki kilo muz alana bir kilo portakal bedava! Şaşkınlık içinde yeni yılın ilk alışverişini tamamlayıp evinize doğru ilerliyorsunuz.

Elinizdeki gıda poşetleriyle kapıyı çaldığınızda kapıda hiç beklemiyorsunuz. Zile dokunur dokunmaz eşiniz koşarak geliyor. Sizi güler yüzle karşı-

lıyor. Elinizdekileri teşekkür ederek alıyor. Büyük kızınız koşarak terliklerinizi getiriyor. Küçük oğlunuz da elinde bir bardak suyla geliyor. “Susadın mı baba?”

Eşiniz elinizden aldığı poşetleri mutfığa bırakıp yanınıza dönüyor. “Çay sıcak, daha az önce demledim. Sen televizyonun kumandasını al, ne-reyi dilersen orayı izle. Gerçi ben dizi film izliyordum ama fark etmez kocacığım!” Büyük kızınız yeni yıl hediyesi “Çizme istiyorum. Yeni çıkan pahalı markanın pahalı modelinden isterim.” demişti. Siz alamayınca da küsmüş, yılbaşı gecesinde bile size surat asmıştı. Çayınızı o getiriyor. “Babacığım, sana kek de yaptım. Çayını içerken kekini de yer-sin. Ha unutmadan söyleyeyim. İlle de belli marka olması gerekmez, aldığın hediye için teşekkür ederim. Hem geçen yılki çizmem de sapasağlam duruyor. Seni üzdüğüm için çok özür dilerim.” Arkasından yanaklarınıza öpücükler konduruyor. Böylece baba- kız arasındaki küslük tatlıya bağlanıyor. Bunda kekin de payı büyük! Gülümsüyorsunuz.

Ev telefonunuz çalıyor. Ortanca kızınız koşarak telsiz telefonu yanınıza getiriyor. Telefonun ucundaki ses patronunuza ait... Dost bir tavırla yeni yılınızı kutluyor. “Dün unuttum, maaşını iki katına çıkardım. Kızın çizme, eşin manto istemiş alamamıştın, üzülüyordun. O mağazadan hepiniz istediğiniz giysiyi, ayakkabıyı, çantayı alın. Yılbaşı hediyem olsun. Altı kişilik ailesiniz, 15 parça eşya alabilirsiniz. Çocuklara ikişer, eşinle sana üçer hediyem olsun. Yengeye mantoyu al, yanında da ayakkabı ve çanta al. Kendine takım elbise içine uygun gömlekle, deri ayakkabı ve deri kemer de takıma uygun olsun. Palto da al. Sanırım 15 parça eşya yetmeyecek. 24 olsun. Ne de olsa ihtiyaç Ahmet Beyciğim...”

Artık konuşmanın sonunu dinlemiyorsunuz bile... Kalbiniz çarpıyor, eşiniz ilacınızı, kızınız suyunuzu getiriyor.

Eve doktor çağırılıyor. Doktor yazdığı reçeteyi eşinize veriyor. Karınız reçeteyi okumak üzereyken elinden alıyorsunuz. Allah Allah tek kalem ilaç yazılmış. “Doktorların yazısı da çirkin olur, okunmaz genelde... Ancak eczacılar okur bu kargacık bur-

gacık yazıları...” diyorsunuz. Gözlüğünüzü takıp okumaya başlıyorsunuz. İki kelime yazmış doktorunuz:

“Eski düzen...”

“Eski düzen, eski düzen, eski düzen” diye bağıriyorsunuz.

O sırada eşiniz Melek Hanım:

“Ahmet, Ahmet kendine gel. Kâbus mu görüyorsun?”

Kan ter içinde gözlerinizi açıyorsunuz. “Doktor nerede? Reçete nerede?”

“Ne doktoru, ne reçetesi? Akşam geç yattık. Yemeği de fazla kaçırдың. Baklavalara, börekler ağır geldi bu yaştan sonra dikkat etmek şart. Yılbaşı gecesi de olsa yediklerimize dikkat etmeyiz. Hadi, kahvaltı hazır canım. Masada seni bekliyoruz.”

Eşiniz mutfığa yöneliyor. Gülümseyerek yatağınızdan kalkarken eşinize sesleniyorsunuz:

“Hanım, hanım Allah düzenimizi bozmasın!”

DEDİ

Bu benliğini bana geldi, “kendine dön bir bak” dedi Döndüm o an bu zatime, “artık heba her şey” dedi “Umut” diye zat aradım, var gücüyle figan etti Sorgu sual ben eyledim, “gelme bana, küsum” dedi Saadet adlı yâr aradım, bu uğurda çok harcadım Sürünerek hep ağladım, bir ses bana “gelme” dedi Refah, adlı komşum vardı, ondan bir tas su istedim O an bana oldu düşman, “koca adum budur” dedi Talih kuşu çok aradım, yakalamak hep istedim Bir dikildi mar yoluma, “artık sana ölüm” dedi Bir barışçıl mahallede kendime bir yer aradım Koyuldu zabıt yoluma, “burda sana yer yok” dedi “Huzur” adlı bir köy varmış, ona varmak da diledim Muhtarından kötü haber,”burda sana ev yok” dedi Mutluluktan bir şehre tümünden göçmek de istedim Yukarıdan koca ferman, “artık buna idam” dedi Felek dünyasına daldım, çok riyakâr yüzler gördüm “Adaletin bu mu? “dedim, “felek işi böyle” dedi Bu âlemi bir bir gezdim, paralılar yaşar gördüm “Adaletin bu mu?” dedim, “paran yok ki senin” dedin Kader defterine baktım, baştan başa kara çıktı “Adaletin bu mu?” dedim, “kader böyle kara” dedi

Celil ÖZEN

Sen ölmeye gör... Gençlik sabah çiyi gibidir. İnsansın ya... Ölümlüsün işte. Hâl böyleyken bir kez olsun ölmeyi düşünüp, musalladan kabre gidişi, uğurlanışı, gelişen olayları değerlendirmek ve gerçek olan gerçeklerle yüzleşmek belki de yaşamın ta kendisidir. Hüzündür yaşadığımızı bize hissettiren. Zaten hayatın kendisi hüzündür.

Peygamber Efendimiz bir hadisinde; “Yeryüzünde bir ölü görmek isteyen varsa Hz. Ebubekir’e baksın” der. Bir rivayete göre de “Ölmeden önce ölü” demiştir.

Kur’ân-ı Kerim’in Âli İmrân suresinin 185. ayet meali şöyledir: “Her nefis ölümü tadıcıdır ve lâkin ecirleriniz (amellerinizin karşılığı) kıyamet günü ödenir. O vakit kim ateşten uzaklaştırılır ve cennete sokulursa o takdirde o kurtulmuştur. Ve dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.”

Bu gerçeklerin ışığı altında ben de nehir yataklarının kurduğu bir yaz gününde fani dünyadan baki âleme intikal edişimi hayal âlemine taşıdım. Şafak ilk ve son kez sökmüş ve yıldızlar ıslanmıştı. Evlatlarımın, eşimin ve dostların feryat figanı ve yaktıkları ağıtlar gökleri sarmıştı. Ateş düştüğü yeri yine yakmıştı. Yakın akraba erkek ve kadınları hafiften iç çekiyor, dünyadaki yaşanmışlığın etkileri ve hatıratından olacak ki zaman zaman gözleri buğulanıyordu. Ben somut bir örnektim. Aslında onlar bir gün gerçeğin tecelli edeceği kendilerine üzülmüyorlardı. Teneşirde beyaz kefene sarılan naşım bir tabuta konuldu. Evlatlarım ve kardeşim kefenden sarkıtılan elime sarılıp son kez öptüler. Sonrasında akraba, arkadaş, mahalleli ve köyümüzden gelenlerden oluşan cemaat sal üzerinde taşıdığı tabutu camii önünde bulunan musalla taşına koydu.

Gölgelerin kısaldığı, sokaklarda el ayağın çekildiği tam da öğle vaktiydi. Kimi öğle namazı için, çoğunluksa son görevini yerine getirmek üzere camiye gelmişlerdi. Hemen hemen herkes tabuta yaklaşıp ellerini semaya açıp bu âlemden göçüp gi-

den aile fertlerine ve bana yüce Yaratan’dan af ve mağfiret diliyorlardı. Kimi cenaze namazına geç kalma endişesi içinde alelacele şadırvanda abdest alıyor, kimi ayaküstü sohbet ediyordu.

“Yazık oldu! Rahmetlinin babası çok iyi arkadaşım. Ölüm nedeni neymiş, pek de gençmiş. Allah taksiratını affetsin.”

Bir başka grupta ise “Bu sene ekinlerde iş yok. Baharda yağış az oldu, yandı gitti ekinler.” diye söylenen fısıltıları duyar gibiydim.

Sorma!, diyor bir başka kişi “Soğanlar da cılız kaldı. Çok seyrekli ben de bozup yeniden ektim.”

Birkaç genç bir araya gelmiş kız arkadaşlarından bahsediyorlar arada; “Ömer, babasına çok üzülmüyor. Kardeşleri de çok küçük, çok zor işi çok” diye hayıflanıyorlardı. Avuçlarında sakladıkları sigaradan bir nefes çekiyor, bahsettikleri konudan olsa gerek hafiften gülüşüyorlardı.

Oğlum Ömer, yanı başımda gözleri kızarmış, elleri önünde bağlı yere bakıyor, arada iç çekip gelenlerin taziyelerini yürekten kabul ediyordu. Yıllar öncesinde anne ve babam ellerimden kayıp giderken “Çöl ortasında bir başına kalmışçasına” hissettiğim duyguları o da tatmış olmalı ki uzun uzun dalıp gidiyordu gözleri.

Kuşların bile pür dikkat kesildiği ezanın okunuşuyla çoğunluk vakit namazı için camiye girdi. Birkaç kişi; biraz daha seslerini yükseltmiş dünyevi olaylara dair sohbetlere devam ediyordu.

Evde ise küçük kızım Emine, halasının kucağında şaşkın gözlerle bir annesine, bir de hıçkırıklarla boğulup gözleri kan çanağına dönmüş ablasına bakıyordu. Daha sonra halasının kucağından inip, koşar adım arkadaşlarının yanına gidiyordu. Daha on ikisinde olan kızım Esmâ ve eşim birbirlerine sarılarak hayata tutunmaya çalışıyor, gerçeği gözlerinde canlandırdıklarında ise hüzne boğulup tekrar ağlaşıyorlardı.

Namaz bitmişti. Camiden çıkan cemaat saf tutuyor, diğerleri de onlara katılıyordu. Büyük bir sessizlik hâkim olmuştu camii avlusuna. Sessizliği

AKIN VAKTI

imamın camii çıkışı o ilk duası bozdu. Âmin... Cenaze namazı kılmak için imam; “Er kişi niyetine, Allahu ekber!” dedikten sonra yürekler huşu içinde baki âlemi düşünmeye başlamış ve Yüce Rabb’e yönelmişti. Öyle bir saygı ve sükûnet vardı ki; Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Otuz Beş Yaş” şiirindeki şu dizeler ne kadar da gerçekçiydi.

*“Neylersin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanamadın olacak.
Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak,
Taht misali o musalla taşında.”*

Namaz sonrasında imam “Âmin” dedi. Başlar eğik, gözler yerde eller yukarı doğru kalkıp, avuçlar semâya çevrildi. Yüreklerin titrediği, gerçeğin içten içe hissedildiği bir andı bu. İmam bu dünyada mevtayı nasıl bilirsiniz dediğinde; hayattayken kırılganlık yaşadığım insanlar dâhil tanıyan herkes “İyi biliriz” dedi. Tanımayanlar ise sessizce “Allah bilir” dediler. Hakkınızı helal eder misiniz dendiğinde ise hep bir ağızdan ve canu gönülden “Helal olsun, helal olsun, helal olsun” dediler. Sanırım şairin de dediği gibi saltanat bu olsa gerek.

Omuzlarda elden ele ulaşan sal, cami avlusundan mezarlığa doğru yöneldi. Ebedî güzergâha ilk durak ve ilk kontrol noktasına, dönülmez akşamın ufkuna doğru bir yolculuktu bu. Keşkelerin bittiği, günahınla sevabınla dolu heybeyi taşıdığın, dönüşü olmayan bir yolculuk.

*Nefse hükmüm geçse de suskunlar mekânında,
Bir avuç toprak ister ruhum, bir de duacı.
Yok artık gün hesabı düşler maverasında,
Ne melek ne de fani... Ben bir servi açacı.*

Artık tek başınasındır. Yalnız geldiğimiz gurbet denen dünyadan silaya yine yalnız bir dönüştü bu. Biz bu dünyada sürgünde bir hayat yaşarız. Ta ki ona döndürülünceye kadar.

Meğer ömür bir nefeslikmiş, ölüm de bir ömür. Canı, cananı, yâri ve yareni sevmek gerekmiş. Boşunaymış kırılganlıklar, boşunaymış mal mülk hırısı.

Bir gün mutlaka bitecek olan hayata karşı enişesi olmayan insan tükenir. Var olmak değil var oluş amacıdır aslanan.

Bir sınırsız infial var içelimizde.
Bir kırmızı yürek yanar içelimizde.
Varsa eğer öyle bir er içelimizde
Gayrı bizi birleştiresin, ona uyalım.

Bir er olsun, adı Kür Şad, bir etsin bizi.
Şu kargışlı acun görsün birleşmemizi.
Ve Kür Şad’a eşlik etsin bir Kırgız kızı
Onlara gök yurdumuzda nikâh kıyalım.

Kara ozanların sazı şimdi bizdedir.
Bir coşkulu kayabaşı dilimizdedir.
Bilmekteyiz, tehlikeler yolumuzdadır.
Olsun yine demir dağı delip oyalım.

Kitaplarda daha nice yıl yatsın mazi?
Dik başını sayfalardan uzatsın mazi.
Sen ki, bizi yükseltecek kanatsın mazi.
Öğrenelim, seni cümle Türk’e yayalım.

Türk bilirse ecdadının yiğitliğini,
En kuvvetli devletlere ne ettiğini...
Yeni baştan mahdut bağ ve söğütlüğünü
Büyütüp bir orman yapar, âmin diyelim.

Koşsun Turan orduları Kızılelma’ya,
Yadımızda yanıp duran öcü almaya
Hamle etsin İşbara Alp, Yumru ve Kaya
Kılıçlardan çıkan acı sesi duyalım.

Alparslan Han yine cenge ordu çıkarsın.
Diyojen’i sert bir ölüm korkusu sarsın.
Sultan Murat Haçlıları yerlere sersin.
Ki, küffarın cümlesine nokta koyalım.

Yükselerek bayrağımız, göklere değsin.
Tanrı, Türk’ün düşmanını kanında boğsun.
Ey acunun son demi sen nasıl bir çağsın?
Böyle çağın derisini yüzüp soyalım! ...

Mesut İlkay YANIK

Kayseri eşrafından Güpgüpoğlu Hacı Mustafa ve Hacı Ebubekir kardeşler on dokuzuncu yüzyılın başında Kayseri’de ilk “mülhak vakfı” kurmuşlardır. Zengin ve köklü bir ailenin kurduğu mülhak vakıf, bugün de torunları tarafından aynı isimle (Güpgüpoğlu vakfı adında) varlığını devam ettirmektedir.

Hacı Efendi, Güpgüpzâde Hacı Mustafa’nın oğludur. Doğumu ve ölümü kesin olarak bilinmiyor. Ancak onun XIX. yy.ın ilk çeyreği ile son çeyreği arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Biz de bazı yaklaşımlarla onun 1810’da doğup 1931 yılında vefat ettiğini düşünmekteyiz.

Müştâk mahlasıyla şiirler yazan Güpgüpoğlu Hacı Efendiyi bize en iyi tanıtan Gavremoğlu İbrahim’dir. O da Kayseri’nin köklü ve zengin ailenine mensup ve Şeyhî mahlasıyla şiir yazan biridir. Güpgüpzâde Hacı Efendi ile Garemzâde Şeyhî hem akraba hem arkadaş ve hem de her ikisi de şairdirler. Bu nedenlerle aralarında çok samimi dostluk ve arkadaşlık bağı vardır. Her ikisi de yazdıkları şiirlerde birbirinden bahsederler hatta bu şiirlerde şaka bile yaptıkları olur. Bunlardan bir kaçını bu yazımızda zikretmek istiyorum.

A. Güpgüpoğlu Şair Hacı Müştâk’ı Anlatan Şair Şeyhî’nin Şiirleri:

1. (Kenef) Tuvalet Yaptırma Olayı:

Şâir Hacı Efendi’nin kendi kullanacağı bir tuvalet (kenef) yaptırmıştır. Şaka olsun diye Hacı Efendi’nin yaptırdığı kenefe şu tarihi düşürmüştür:

“Güpgüp-âde kenef yaptı oturup işeye rahat
Sekiz damla akıtdım üstüne tarihinin cip-cip”¹
1285-8=1293

2. Müştâk ile Şeyhî’nin Bahse Girmeleri:

Aralarında yaptıkları bahis konusu, Sâl-i Tataran üzere senelerin 12 canurân üzere devran idüp

tavuk senesi bitti, bitmedi mübâhesemiz. (Şâyet) bitmiş olur ise O, bize; (Yahut) Bitmemiş olur ise biz, ona; bir at virmek üzere mübâhise olmuş (idik). (Araştırmamızda) bitmiş olduğu tahkik gerçek olundukta(ca) Şâir Şeyhi, bahsi kazanmıştır.

Şeyhî de Güpgüpzade Hacı Efendiye atı, geciktirmeden bana gönder diye bu gazeli yazmıştır:

GAZEL

*Tamam oldu tavuk geldi ite sâl
Hayfını sırrından beher hâl
Bilürsin borçudur vâd-i kerîmin
Kerimsin eyle sen mevsûl-i îsâl
Ola şânın cihana hüsn-i şâri’
Bizim atı uzatma eyle irsâl
Sen ol âl-i neseb velahas ken
Yakışmaz vâdini eylemek ihmâl
Mecâlîste mübâheste ki lafzı
Sıfatına göre lazımdır ikmâl
Eb-i rûyi hânedansın şüphe yok
Vâdin ifâ-eyle Şeyh’a ber-kemâl²*

3. Hatim Yemeği Duası:

Güpgüpâde Hacı Efendi’nin Hafidi, Rif’at Efendi dokuz hatim yaşında mahalle mektebinde Kur’ân-ı Kerimi hatmetmiş, bundan Rif’at’ın annesi ve Hacı Efendi büyük sevinç duymuşlar meşhur Güpgüpoğlu konağında halka açık olmak üzere şehrin ileri gelen devlet ve din adamlarını davet ederek büyük bir ziyafet vermişlerdir. Bu davet hakkında Gavremoğlu Şeyhî’nin yazdığı tarih:

1

*Haram, selâmlık hande dil
Bulduğün zevk ezdiyad
Hacı Efendi hatimle
Oldu bugün şâd ü fuad*

2

*Tarif eder her semtini
Davetde doydu hâs ü âm
Başladı birni
Gönlü ile bi’l-ittihâd*

¹ Ahmet Emin Güven, Şeyh İbrahim Efendi ve Mecmû’a-i Eşâri, İzmir 2009. Laçın Yayınları Kayseri Mecmuası.

² Şeyh İbrahim Efendi “Mecmu’ası v.320a.

3

Budur hafidi muhterem
Ola dem a dem muhteşem
Kur'an'ı hatm itdi budem
Meclisde bu pak-i nezâd

4

Yaşı dokuzda tam sâli
Güya ki söyler anası
Çünkü fu'âdım pare salı
Bilürdi bunu cümle ibâd

5

Mevhibedir Hak'tan zeka
..... olunmağa.....
..... (imla bozuk, okunamadı.)

6

Güya ki söyler anası
Çünkü fuadım pâre seli
Oğlum çarşuya çıkmalı
Aldım yenice bir murâd

7

Çarşuya nâmı çakmalı
Ri'fâd hele iktidarda
Şeyh tarih-i cevher belî
İtdi dilim mesrûr u şâd^B

4. Hacı Efendi'nin, Konağı Sekiz Adım Genişlet-
mesine Tarih:

1.

Nice yıllar gönensin avn-i imdâd eylesin Mevlâ
Ola âfât-ı arz ü semâdan dahi müstesnâ.

2

Bu zîbâ hâne olsun makrr-u merkez izzet
Gelip bunda ferahlasın neşâtîyle dil-i dânâ.

3.

Bugünler inşirâh yok kaside söylesem ammä
Bu hersek maddesiyle çünkü hatir kırık mînâ.

4.

İsmi rahathânedir yazsın felek ser-deftere
Gelen mihmân heran olur çün kim ferah-efzâ.

5.

Dahi bu sûreti hıfzeylesin binası eflâkın
Müsemmen resm-i vâlâ böyle bir kutbe-i ra'nâ

6.

Recâmızdır sonun hayreylesin gayri bunun Allah
Budur melhuzunuz her şeb bu fetret-i fetret
uzmâ.

3 age.v.147a.

7.

Bulunmazsa n'olur nev-misli müşkil dünyada
Yapıldı Kayseri'de böyle bir cây-i hürrem fersâ.

8.

Sekiz adım ilâve Şeyhî cevher tarihine arz
Bu ra'nâ beyiti Hacı Efendi eyledi inşâ.
(Sûr-i inâbeyit Hacı Efendi eyledi inşâ)⁴ 1293

Kelimeler:

avn-i imdâd: yardım dileyene yardım etmek, âfât-arz ü
semâ: gökten ve yerden gelen belâ, afet, zîbâ hâne: süslü, tez-
yin edilmiş, nakkâşların yaptığı ev, makrr-u merkez: karar
kırılan, durulan merkez, orta, dil-i dânâ: bilginlerin âlimlerin
gönülleri, kalpleri, inşirâh: açılma, ferahlık, mînâ: şarap şişe-
si, cam, billûr, serdefter: büyük defter, başdefter, ferah-efzâ:
ferah veren, eflâkın: felekler, uzay, müsemmen: sekiz renkli,
sekizgen, sekiz parçadan meydana gelen, resm-i vâlâ: yüksek,
yüce resm, kutbe-i ra'nâ: süslenmiş, süslü kübbe, her şeb: her
gece, fetret-i fetret uzma: ayrı ayrı uzun zaman, nev-misli:
yeni usül, cây-i hürrem: gönüle ferahlık veren yazı istifleri
mekanı, fersâ: aşındıran, yoran, mahveden, ra'nâ beyiti: gü-
zel, süslü ev, konak, barınak.

5. Kayseri Hânedânından Üç Kişinin Rütbe Al-
ması:

1

Levheş Allah bâre'llah ey kerim-i Zül-Celâl
Oldu rütbe ile şimdi nik-hâhî kâmiyâb

2

Yine bâd-i surûr esdi cihana oldu sert-yâb
Neşe-i bahşâdır felekler dil-virâneler pürtâb

3

Hânedândan üç kimse rütbeler aldı hele
Bâ husûs Hacı Efendi ser firâz âlî-necâb

4

Çârdak çehine çıka nâm-ı târih Şeyhiyâ
Câm-ı kâmi rütbeden Hacı Efendi neşe-yâb (5)

1288=1871m.

6. Bir Konak Yapımına Tarih

1

Hacı Efendi konak yapmış sur duvarın çalıştırmış
Hasûdun parmağın ağzında koymuş da bakıştırmış

2

Maunlar boyalar şöyle odalara yakıştırmış
Kılıçlar kamalar asmış silahları takıştırmış

4 age.v.27a.486a.

3

*Bu reng-âmez-ifam ile nigaristâna döndürmüş
Bezemiş hacle-gâhâne çatımları çakıştırmış*

4

*Ne hâcet görmeye rûyin bu yerde cam belvere
Cilâ virmiş tavanlara sanki ayna yapıştırmış*

5

*Ömrün efzûn idüp Tanrı nice yıllar gönendirsin
Hayırhâh-ı ahâlidir Huda böyle alıştırmış*

6

*İrtifâ'ı müsemmen kubbesin Şeyhî beyan eyler
Burcu hısn-ı Karamânî nice rütbe sıvıstırmış*

A. E. Güven 69.

Vezin: Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün

B. Güpgüpzâde Hacı Efendi (Müşâtâk)ın Şiirleri:

“Müseddes-i Mütেকerrir” tarzındaki şiiri aşâğıdadır. Divan edebiyatına vâkıf Hacı Efendi'nin “Müşâtâk” mahlası ile birçok şiir yazdığı rivayet edilirse de şiirleri bugüne dek ele geçmiş değildir. Köklü ve şerefli bir sülâleye mensup olan Hacı Efendi, babası muhterem Güpgüpzâde Hacı Mustafa Efendi ile kurdukları Güpgüpzâde vakfının mütevelliliğini yürütmüşler ve Kayseri'de eli açık, kesesi açık, hanesi açık “hânedan”lardan biri olarak bilinmektedir. Bugün de aynı adı taşıyan Güpgüpöğlü vakfı onların uzantısı olan torunları tarafından yaşatılmaktadır.

Güpgüpöğlü Hacı Efendi'nin önemli bir şair olduğu hatta yazdığı şiirleri bir divan olacak kadar çok olduğu söylenmekte ise de o şiirlerden aşağıya aldığımız şiirin haricinde bir şiiri bulunmamaktadır.

Güpgüpzâde Hacı Efendi'nin “Müşâtâk” mahlasını almasının nedeni şöyle izah edilmektedir:

Kayseri'de önemli hanedanlardan oldukları için konakları da daima yabancı önemli misafirlerin uğrak yeri olmuştur. İstanbul'a giderken yolu Kayseri'ye uğrayan, Güpgüpöğlü konağında misafir edilip ağırlanan Bitlisli Müştâk Baba (Muhammed Mustafa)'nın sohbetlerini dinlemiş, ondan etkilendiği için “Müşâtâk” mahlasını almıştır.

Güpgüp-zâde Hacı Efendi (Müşâtâk)

a) Müseddes-i Mütেকerrir

1

*Gönül âyinesin sildim bu şeb Mevlâ'ya hamdolsun
Hakikat mâdenin buldum bu şeb Mevlâ'ya hamdolsun
Teşekkür itmeden âciz dilim bu devleti aslâ
Revâ mı keşf-i râz itmek der ise hakkıma Şeyhâ*

2

*Ricâl-i gaybden olmuş himmet yeter gayri
Hayâl-i hâtırına gelmeyen devlet yeter gayri
Yeter bî-gânelerle üns-i ünsiyet yeter gayri
Heman Allah'ı zikreyle bu musîbet yeter gayri
Teşekkür itmeden arz edelim bu devleti aslâ
Revâ mı keşf-i râz itmekdir ise Hakk'ı Şeyhâ*

3

*Dilim cûş ü hurûş eyler dem-â-dem âb-ı engûri
Ümîdim kesmezem senden zaîf bu bende-veş muri
Çekildim uzlete terk eyleyüp lâhîri-mahîri
Visâl-i yâr olur elbet irişdi vakt-i merhûri
Teşekkür itmeden arzedelim bu devleti aslâ
Revâ mı keşf-i râz itmekdir ise Hakk'ı Şeyhâ*

4

*Efendisi kulunun suçunu avfetmek âdetdir
Ümîdin kesme Hâlık'dan ne denlü bu saâdetdir
Hevâ-yı hevese uyma son encâmı nedâmetdir
Teşekkür eyle ey Müştâk sana mahz-ı inâyettir
Teşekkür itmeden âciz dilim bu devlete aslâ
Revâ mı keşf-i zâr itmektir ise Hakk'a Şeyhâ*

Vezin: Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Feülün

Kelimeler:

âyinesi: aynası, şeb: gece, keşf-i râz: sırları keşfetmek, te-fekkür itmek: düşünmek, revâ mı: layık mı, yaraşır mı, gönül âyinesi: kalbin aynası, himmet: yardım, ihsan, bigânelerle üns-i ünsiyet: yabancılarla arkadaşlık etmek, ahbaplık kurmak, musîbet: bela, dert, elem, dil: gönül, çûş-i hurûş: coşup taşmak, galeyana gelmek, de-mâ-dem: zaman zaman, âb-ı engûri: üzüm suyu, şara, bende-veş: köle gibi, üzlete: bir kenara çekilip kimse ile konuşmamak, lâhîri mahîri: Hindistan'ın Lahor şehrinde dokunan bir çeşit şal, visâsal-i yâr: yâr ile buluşmak, yâre kavuşmak, Hâlık: yaradan, tanrı, encâmı: sonu, neticesi, nedâmet: pişmanlık, mahza: halis, katıksız, tam, inâyettir: yardımdır.

b) Gazel

1

*Ne hikmetdir bu kim bir yerde hiç karârım yok
Esîr-i gurbet oldum hem-nişânım gam-küsârım yok*

2

*Bu mihnethâne-i firkatde bî-nâm ü nişân oldum
Anınçün âh ü feryâd eylerim ber-âver ki kârim yok*

3

*Aceb mi zâr-ı efgân eylersem andelib-âsâ
Gülistan-ı vatan cânîplerine reh-güzârım yok*

4

*Kişiyе mesken-i asliyesi mânendi cennetdir ammâ
Ba'îd oldum dirigâ mûtanımından hiç medârım yok*

5

*Eger şehri-i İstanbul nev-arus sahn-ı dünyadır
Velâkin belde-i Teblis gibi dilde nigârım yok*

6

*Diyârımdan beni dûr eyleyen takdir-i Mevlâ'dır
Ne denlü tedbir eylesem elimde ihtiyârım yok*

7

Tab'-ı semender gibi âteşi eyledim mesken

Senin Müştâk'ınım Yâ Rab senden gayri yârım yok' (6)

Vezin: Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün.

Kelimeler:

hemnişîn: beraber oturan, gam-güsâr: gam ortağı, kederi gideren teselli veren arkadaş, firkat: ayrılık, nâm ü nişân: adın ve sanın belirtisi, ber-âver: üzerine getiren, yemiş ağacı, andelib-âsa: bülbül gibi, reh-güzâr: geçiş yolu, gezip tozma, mânend: benzer, eş, ba'îd: uzak, irak, medâr: etrafında dönülen nokta, daire, övünç, iftihar, nev-arûs: taze gelin, dilde: gönülde, dûr: uzak, takdir-i mevlâ: tanrı yazısı, mûtanım: vatanım, mesken-i asliyesi: asıl evi, vatanı, ihtiyâr: seçmek, seçkin, tercih etmek, nigar: çok güzel sevgili, tab'-ı semender: bukalemun tabiatlı, müştâk: iştiyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan.

Yukarıdaki (...m yok redifli) gazel hususi kütüphanemiz yazmalar bölümünde 3 numaralı "Mecmua-yı Eş'âr"ın (varak) sayfa "1a"da mevcuttur. Bitlisli Şeyh, Şair Mehemed Mustafa (Müştâk)'ın gazeli ile kâfiye, redif ve vezinleri bir diğerine benzemekte ise de her iki gazel birbirinden farklı gazellerdir. Bitlisli Şeyh Müştâk'ın divanına bakıldığında farklı gazeller olduğu net olarak görülür.

1 age.v.102a.

Bu konuda tereddüdümüzü gidermek için araştırmacı yazar Sayın Ahmet Emin Güven Beyefendi'ye, adı geçen Müştâk redifli şiirin ilk beyti ile son beytini okuyarak not almasını ve kendi kütüphanesinde bulunan Bitlisli Müştâk'ın divanında bu gazelin olup olmadığını rica ettim Değerli ağabeyim, muhterem insan, ilerlemiş yaşına rağmen benim bu ricamı kabul edip bana döndüğünde:

"Bitlisli Müştâk'ın divanında, aynı kafiye, aynı redif ve aynı vezinli bir gazel vardır. Fakat her iki gazel birbirinden farklı farklıdır. Benzer tarafları olmasına rağmen aynı gazel değildir" dedi.

Sayın Ahmet Emin Güven Beyefendi ile uzun istişareden sonra, Bitlisli Şeyh Müştâk'ın İstanbul'a gidişi ve dönüşünde Kayseri hanedanlarından Güpgüpoğlu konağında misafir edildiği; bu zaman içinde de hanedan Müştâk Hacı Efendi ile yolcu Bitlisli Müştâk arasında sevgi ve saygı üzerine samimi bir ortam ve dostluk kurulduğu, bunun neticesinde şair Hacı Efendi, mahlasını da Müştâk olarak almayı tercih ettiği büyük bir ihtimaldir.

Aralarında muhabbet bağı olan bu şairin bazı şiirlerine de nazire yazması mümkündür. Bilindiği üzere, nazire, sevilen kişinin, sevilen şiirine aynı kafiye, aynı redif ve aynı vezinde şiir yazmaktır. Şair Hacı Efendi de bunu yapmıştır.

Müştâk Mahlasıyla Şiir Yazan Şairler:

Müştâk mahlasıyla üç şairimiz mevcuttur. Bunlardan birincisi Müştâk Bitlisli'dir. Gerçek adı, Mehemed Mustafa'dır. Önceleri Hakkari'de, daha sora Bitlis'te yaşamış; ikinci Mahmud zamanında İstanbul'a çok gelip gitmiştir. İstanbul'a gidip ve geliş sırasında Kayseri'de Güpgüpoğlu konağında misafir olmuş ve Güpgüpoğlu Hacı Efendi ile iyi bir dostluk peyda etmiştir. İstanbul'dan Bitlis'e dönerken siyasî nedenlerle Muşta katledilmiştir. Bu Müştâk hakkında Alkış dergisine tarafımdan yazı yazıldı. (Sayı 84'te).

İkinci Müştâk Kayserili Güpgüpoğlu Hacı Efendidir. Bitlisli Müştâk ile ahbablıkları vardır. İyi bir şair olmasına rağmen şiirleri (birkaç şiiri ha-

riç) günümüze kadar gelememiştir. Kayseri eşrafından olup vakıf kurucusudur.

Üçüncü Müştâk ise, Erzurumlu olup Müştâk Dede adıyla bazı cönklerde yer almıştır. Bitlisli ve Kayserili Müştâk ile aralarında irtibat olup olmadığı bilinmemektedir. Onun da elimizde “mani’ değil” redifli 7 beyitlik bir şiirinden başka bir bilgi kaydı mevcut değildir.

GÖNÜL

Aşkı arzulayıp erişmek lâzım,
Ağla gönül ağla Hû diye diye...
Hakkı destekleyip savaşmak lâzım,
Ağla gönül ağla Hû diye diye...

Şu sendeki kibri atıver hele,
Gaffete, zillete çatıver hele,
Dünyayı ukbâya katıver hele,
Ağla gönül ağla Hû diye diye...

Görüneni görmek hüner değildir,
Kahkahayla gülmek huzur değildir,
Zikretmeyen kalp özgür değildir,
Ağla gönül ağla Hû diye diye...

Nefsini ateşte yak da uslansın,
Seherlere kadar amansız yansın,
Ruhun bu kazanda güzel arınsın,
Ağla gönül ağla Hû diye diye...

Hayat seni hiçe itmeden evvel,
Güz gelip de sana çatmadan evvel,
Can teninden uçup gitmeden evvel,
Ağla gönül ağla Hû diye diye...

Aldığın her nefes sılaya hasret,
Tükenip gidecek sendeki kudret,
Ey Sükûtî, yakın öteye hicret!
Ağla gönül ağla Hû diye diye!..

Hızır İrfan ÖNDER

DİYARBAKIRLI BİR YÜREK: SÜLEYMAN NAZIF VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Hadi ÖNAL

Tarihin kadim şehri Diyarbakır'ın Gazi Caddesi'nde yürüyorum. Az önce Dağ Kapı'da indim minibüsten. Niyetim Hasan Paşa Hanı'nın avlusuna oturup çay içmek. Bu arada etrafıma bakmayı da ihmal etmiyorum. Hanın tam köşesine gelmişim ki kuzeyden doğuya uzanan sokağın başında duvara kırmızı yağlı boya ile acemi bir tarafından yazıldığı belli olan bir yazı dikkatimi çekti. Süleyman Nazif Sokağı... Altında da bir ok, sokağı işaret ediyor.

Süleyman Nazif... Diyarbakır'ın yetiştirdiği yürek adam... Süleyman Nazif'in ismi nerede geçse hemen gözümde İstanbul'un işgal yılları canlanır. Yedi düvele karşı yedi ayrı cepheye savaşan Osmanlı'nın yenik sayıldığı, İstiklal Marşımızın şairi Mehmet Akif Ersoy'un ifadesi ile tek diş kalmış canavarın dayatması sonucu imzalamak zorunda kaldığımız Mondros Ateşkes Antlaşması... Ardından İtilaf devletlerince işgal edilen İstanbul... 23 Ocak 1920'de İstanbul'a Napolyon çalımı ile giren Fransız komutanı ve ardındaki Fransız askerleri... Onları alkışlarla karşılayan azınlıklar... Çaresiz bir padişah, eli kolu bağlı bir hükümet, bütün bu olumsuzluklara karşı yüreği vatan kadar büyük insanlardan biri; Süleyman Nazif... “Pierre Loti Hitabesi” ile Fransız küstahlığını protesto eden, Hadisat gazetesinde yayınlanan “Kara Bir Gün” adlı zehir zemberek yazısı ile de işgal güçlerini yerden yere vuran Süleyman Nazif... Yazdığı bu yazı nedeni ile İngilizlerin Malta adasına sürdükleri ve 20 ay burada sürgün hayatı yaşayan kahraman.

Evet, ne zaman Diyarbakır'ın yetiştirdiği bu yürek adamın, Süleyman Nazif'in adını duysam bir film şeridi gibi bütün bu olaylar geçer gözlerimin önünden. İşte yine onu çağrıştıran bir levha, Süleyman Nazif Sokağı...

Tereddütsüz dalıyorum sokağa. Sokağın her iki tarafına dizili elektronik eşya satan dükkânlar... Dükkânlardan birinin önünde duran bir esnafa

yaklaşıyorum selam verdikten sonra; “bu sokak?”, diyorum.

“Süleyman Nazif Sokağı abi, birine mi baktınız?”

“Yok, yok da kim bu Süleyman Nafiz..” Anlaşılan böyle bir soruyu beklemiyor esnaf arkadaşı.

“Süleyman Nazif, Diyarbakırlı eski bir şair”, diyor. Yüzüme bakıyor:

“Abi bir çay ikram etsem.”

Diyarbakır insanı, misafirperver, yardımsever... Teşekkür ediyor ve yoluma devam ediyorum.

Sur içerisindeki sokaklara nispeten daha geniş bir sokak bu; ancak bakımsız, kaderine terk edilmiş adeta. Az ileride de bir başka sokak kesiyor Süleyman Nazif Sokağı'nı. Dönüyorum, bir çay ocağı gözüme ilişiyor. Küçük iskemlelerden birini çekip oturuyorum. Ocağı çalıştıran, sorar diye bekliyorum; ama nafile... “Bir çay”, diyorum sonunda.

Dilimde kekremesi bir tat bırakan çayı yudumlar larken çaycıya:

“Kim bu Süleyman Nazif, hani bu sokağa ismin veren?”, diye soruyorum.

Çaycı:

“Valla dayı ne bilem ben”, diyor.

Çay ocağının köşesinde oturan yaşlıca adam atılıyor:

“O gençtir, bilemez Süleyman Nazif, Diyarbakırlı bir şair”, diyor.

“Pardon, isminiz?”

“Hayrettin Mercan.”

“Peki, Hayrettin Bey, bu şair hakkında başka ne biliyorsun”, diyorum.

“Yani büyük şair, adına bir ilkokul yaptırılmış, bir anaokulu da var. Sonra Sur'da bir mahalleye ismi verilmiş...”

“Onun eserlerinden okudun mu?”

Sorum havada kalıyor.

Hey gidi Süleyman Nazif, senin şehrinde seni yeterince tanımayanların. Suç onların mı? Değil elbette. Başta onlara şehrinin değerlerini

tanıtmayan mevcut eğitim sistemi. İkincisi şehrin kültür değerlerine sahip çıkmayan genel ve yerel yönetimler...

Yalnızca Diyarbakır'a değil bütün Türkiye'ye mal olmuş İbn-ün Ezrak, İbrahim Gülşeni, Molla Çelebi, Ahmet Mürşidi, Ebu'l Kasım, Ali Emiri, Ziya Gökalp, Cahit Sıtkı Tarancı, Faik Ali Ozansoy, Ahmet Arif, Sezai Karakoç ve Süleyman Nafiz gibi değerlerimize değer katanları bizler çocuklarımıza öğretememişsek... Onları, lastik yakma ayinleri ile teröre davet edenlerin insafına terk etmişsek yakınmaya, şikâyet etmeye hakkımız yoktur, olamaz da. Bugün, kandırılmış ve aldatılmış Diyarbakır çocukları, kendi kültür değerleri olan Ziya Gökalp Müzesi ile birlikte kendi okullarını da yakıyorlarsa, gözlerini kırpmadan cinayet işleyebiliyorlarsa bunda bizim suçumuz, günahımız yoktur diyebilir miyiz?

İhanet rüzgârını arkalarına alan tarih ve kültür düşmanı hainlerin, mecusilerin, alını secde görmeyen ateistlerin tek amacı; kanlarına girerek kandırdıkları çocuklarla o çocukların yaşadıkları şehirlerin “surlarına” sevgi bayrağı yerine kin ve nefret bayrağı astırmak, sonra da ülkenin birlik ve kardeşliğine kurşun sıktırmaktır. Bu insan ve İslam düşmanı gürhün ne kinleri biter ne ihanetleri... Şimdi hedeflerinde peygamberler, şühedalar, sıddıklar ve veliler şehri Diyarbakır'ımızın isminin terörle birlikte anılması var. Sonra... Sonrasını düşünmek dahi istemiyor insan. Peki, ya biz ne yapıyoruz? Bize düşen ne? Güzelliklerinin yanı sıra sahip olduğu değerlerle de huzur beldesi ve turizm cenneti olabilecek bu şehre kötülük edenlerin dümen suyuna kürek çekmek mi?

Nereden nereye hey gidi Süleyman Nazif! Ruhun şad, mekânın cennet olsun. İyi ki Malta'da özlemi ile kavrulduğun sılanı bu hâliyle görmedin. Yoksa kahrolur, 'Daüssıla'nı değişik bir biçimde kaleme alır; İngilizler tarafından sürgün edilmene sebep olan “Kara Bir Gün” makalenini de “Kapkara Bir Gelecek” başlığı altında yazardın.

Bilindiği üzere etkileri hâlâ devam eden kabile ve kabilecilik, Araplar için çok önemlidir. Kabileler, hatta kabile kolları arasında mücadeleler Arap dünyasında geçmişten günümüze hep süregelmiştir.

Efendimizin (sav), peygamberliğinin kabulünde bile kabile ve kabile kolları arasında mücadele belirleyici olmuştur.

Peygamberimizin mensup olduğu Haşimoğulları kolu ile Ümeyyeoğulları kolu arasında geçmişten gelen derin bir mücadele vardır.

Mekke'nin fethine kadar uzun süre müşriklerin liderliğini yapan Ebu Süfyan, peygamber efendimizin kabile kolu ile mücadele eden Ümeyyeoğulları kolundandı. Kıvrak zekaya sahip olan Ebu Süfyan, Müslümanlara karşı koyamayacağını çok iyi görmüş ve çaresiz, Efendimizle (sav) görüşme yolunu seçmişti. Çok uzun zaman sonra ancak hakikati görebilmiş ve bu görüşme esnasında Müslüman olmuştu. Ancak Ebu Süfyan, kabile damarından dolayı hep peygamber efendimize nasıl galip geleceğini düşünmüştür. Savaşta bir gözünü kaybettiğinde onu eline alıp 'bugüne kadar hakikati görmeyen sana yazıklar olsun' diyecek derecede imana ermekle birlikte yönetimden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Kendi ailesinden insanların önemli yerlere gelmesinde etkili olduğu söylenir.

Eşi Hind, zeki ve dirayetli bir kadındı. Peygamber efendimizle aile mücadelesi hissiyatı ile bileylenmişken Bedir'de babasını, amcasını ve kardeşini kaybetmesi onu efendimiz ve ailesine karşı kin, nefret ve hınçla doldurmuştu. Bu öç, kin ve hınç ona Uhud'da Hz. Hamza'yı tuttuğu bir suikastçıyla şehit ettirmiş; bu bile ona yetmemiş ve efendimizin amcasının ciğerlerini dişleyip, kulak ve parmaklarını keserek gerdanlık yapmıştır. Bu gerdanlığın çocuklarına tevarüs ettiği söylenir.

İhtiras sahibi bu kadın Mekke'nin fethinde efendimizin huzurunda bazı şeyleri sorgulayarak Müslüman olmuştur. Efendimizin hırsızlık yapmamaları üzerine biat davetine "Ebû Süfyan cimri bir adamdır. Yani ben onun malından bazı şeyleri alsam?" diye karşılık verir. Zina yapmayacaksınız çağrısına "Hür kadın da zina eder mi?" cevabını verir. Çocuklarını öldürmemeleri davetine "Biz çocuklarımızı küçükken terbiye ettik. Büyüyünce

siz de onları öldürdünüz. Siz ve onlar daha iyi biliyorsunuz." şeklinde karşılık verir. İftira etmemeleri çağrısına "Vallahi iftira çirkin bir şeydir" yanıtını verir. Meşru olan şeylerde isyan etmemeleri davetine "Vallahi! İçimizde sana isyan etme duygusu olduğu hâlde bu meclise gelmedik." manalı cevabını verir. Bu cevaplarda onun algı, anlayış ve zekasının derinliğini görürüz. Eve geldiğinde evdeki putları kırmış ve "senin yüzünden yıllarca aldanmışız" demiştir.

Oğul Muaviye, anne ve babası gibi Mekke'nin fethinde Müslüman olmuştur. Peygamber efendimizin yanında bulunup vahiy katipliği de yapan Muaviye, zeka ve kabiliyetiyle kısa sürede yükselmiş ve sonuçta onu halifelige götürecektir Hz. Ömer zamanında Suriye valiliğine atanmıştı. Hz. Ömer onun bazı aykırı işlerini fark etmiş, onunla görüşüp sorgulamış ancak Muaviye onu ikna etmiştir. Bu, iman abidesi ve adil Hz. Ömer'in farkında olmadan sebep olduğu yönetsel ilk kırılmaydı. Şayet Hz. Ömer onu görevden alsaydı Emeviler, saltanatlarını birkaç nesil daha bekleyeceklerdi.

Muaviye, çok uzun süren Suriye valiliğinde adım adım yönetimde aile hakimiyetini sistem ve kurumsal olarak kurmaya başlamıştı. Halifeliği elde etmesiyle birlikte Ümeyyeoğulları saltanatını da başlatıyor. Bunun için de oğul Yezid alternatifsiz halife olmalıydı. Ömrünün sonunda Muaviye, bunu sağlamak için elinden gelen her şeyi yaptı.

Yezid, kabilecilik anlayışı üzere sistemleştirilmiş müthiş, güçlü bir yönetimin başına geçmişti. Elbetteki böyle bir sistemli güç, daha işin başında hiçbir güç tanımayacak ve tahammülde edemeyecekti.

Hind'in ihtiraslı dişlerle Hz. Hamza'nın kalp ve ciğerlerini ısırarak kin, öfke, nefret ve hıncı evlatlarına, aile efradına tevarüs ederek Ebu Süfyan'ın gayretlerini Muaviye'nin ihtiraslı yükseliş ve Suriye'de uzun yıllar içinde sistemli kabile oluşumunu ve bunun doğal sonucu olarak Yezid şahsında Emevilerin karşı konulamaz yönetsel gücünü bugünkü ifadeyle iktidarını sonuç verecekti. Bu kontrolsüz iktidar, iktidarı adına elbette karşısına Hz. Peygamber'in torunu bile çıksa hiç düşünmeden ezilip geçecekti.

Türk insanının sevda literatüründe ilk sayfalarda yer alır at. O, kimselere emanet edilemeyecek kadar değerli, bir gün yeleleri sıvazlanmadığı takdirde küsecek kadar asildir. İnsanoğluna olan yakınlığını hisleri ile ifade edebilme yeteneği verilen, insana en çok vefa gösteren, ruhsal donanımı olan bir varlıktır. Atalarımızın en büyük tutkusu olan atlar, tarih boyunca ecdadın vazgeçilmezi olmuş, en sadık dostları safına katılmıştır. At kutlu bir Türk mukaddesatıdır. Bizler onun sırtında doğan, o sırtta büyüyüp savaşan ve yine o sırtta ölen ve at üstünde bir ulus olarak addedilen bir milletin mensubuyuz. Bütün kahramanların gizli öznesidir at. Cengâver ecdadımız, atların üzerinde hiçbir ulusun savaşçılarında görülmedik şekilde hem ileri hem geriye ok atarak tarih üzerine kutlu şerhlerini düşmüşlerdir.

Eski Türk devletlerinde kişilere kahramanlık payelerinin verilmesinde o kişiye ait atın özelliklerinin bir kıstas olarak görülmesi, Oğuz Destanlarında atın kardeşten de öte olarak nitelendirmesi atın ecdadımız için ne kadar değerli olduğunu alenen göstermektedir. Zira at bir saltanat gücüdür. Saygınlık ifadesidir. Tarih yazıldığı günden bu tarafa birçok İslam ve devlet büyüğü ile halk kahramanlarını dile getirirken bir alt paragrafı da o kişilerin atları için açmıştır. Zaloğlu Rüstem'in atı Rahş'ın, Battal Gazi'nin atı Aksar'ın Hz. Ali'nin atı Düdü'ün ayak izleri zaman yolunda asla silinmemiştir, gök kubbemizde bu atların kişnemeleri hala yankı bulmaktadır. Bir kulağımız bu atların kişnediğini, şairin deyimiyle meşin kırbaçların şakladığını duyarken bir kulağımız da yüksek dağların geniş platolarında yıldı atlarının yalnızlığa ritim tutan toynak seslerini duymaktadır.

Yıldı atları... Zarafetin asaletle bir olup güç ve iktidarla sıfat olmaya karar kıldığı rüzgârın çocukları. Onlar Karadağ'ın gerçek sahipleridir.

Kar, olanca beyazlığı ve haşmetiyle Karadağ'ın yüzünü örterken, büyümlü bir atmosfer yaratmaya endekslenmişçesine Karadağ'ın eteklerinde belirir her biri. Endamlarıyla ağır ağır salınırken esen rüzgârlarla yarış yapacak kadar deli doludurlar. Esen her rüzgâr yıldıların yelelerini yoklamaktadır. Ve Karadağ olanca şefkati ve merhametiyle yıldı atlarını kucaklamaktadır. Dağların kademeli yamaçları buz keserken, kızıla boyanan akşamların vazgeçilmez silueti olur yıldılar. Ve karlar içerisinde yol alan yıldı sürüsünü volkanik tepelerin uzantısı olan alçak tepeler gözetler aylarca.

Onlar yaban hayatının bir parçası, Karadağ'ın simgesi ve gerçek öznesidirler artık. Dağların kekik kokan yamaçlarında kendi seçimleri olmayan özgürlüğün tadını çıkarırlar dörtmala. İnsanoğlu ile adeta köşe kapmaca oynarcasına dağların tepelerin arasında kaybolup giderler. Onların lügatinde her koşma, birikmişlerini atarcasına yelelerini uçuşturur. Güneşin kızılığında ipeksi bir görünüm alan tüyleri sanki kaşığılanmış, yeni tımarlanmış gibi parıldarken tayından en yaşlısına hiç biri o vakur duruşundan taviz vermez bu topraklarda.

Vefa kavramı onlarda başkalaşım geçirmiş ve insan saf dışı edilmiştir. Vefayı ve bağlılığı birbirlerinden bekler ve birbirlerine sunar olmuşlardır. Onların birbirlerine olan vefa duygusu hayranlık uyandıracak derecededir. Soğuk Karadağ akşamlarında özgürlük ateşi ile ısınırlar ve hep bu özgürlük dürtüsü kamçılar durur onları. Ne bir çiftlik gem vurabilir ağızlarına ne de türlü nimetin sunulacağı bir haraya sıcak bakarlar. Ne kendileri sığar sınırları telle veya betonla çizilmiş mekânlara, ne de hayalleri. Uçsuz bucaksız dağların, ormanların sınırları kadar geniştir yaşam alanları. Yıldı atları istedikleri yöne yularsız, eysiz alabildiğine koşmanın, başına buyruk yol almanın tadını çıkarmadıkça öksüzdür yetimdir ve gariptir öz yurdunda.

Asaletin rüzgârla olan dansını izlemek, onları dağların eteklerinde uçarcasına süzülürken görmek insana nedense bir ürperti veriyor. Yılkı atlarının başı dumanlı dağlarda başına buyruk gezdiğini görmek, özgürlük hissini ete kemiğe bürünmüş halinin alenen beyanı gibi geliyor insana. Yılkı atları adeta bir köy çocuğunun yüreğini taşır. Ürkektir. Çekingendir. Dağ köylerinde tül perdelerin ardından bakan bir genç kızın asaletini taşır. İzler ama göstermek istemez kendini. Ve hep mesafe koyar insanoğluya arasına. Yaklaşmak istediğinde kaçmasıdır onu esrarengiz kılan. Özgürlük figürleriyle raks ederek kaçarken dağların ve atların birbirine ne kadar yakıştığını anlar insan. Dağları mesken tutan ve yazgıları özgürlük olan yılkılar karakterleri, yaşamları ve yaratılışları hayranlık uyandırırılar peşleri sıra.

Sanki insana sırt çevirmeleri, insanoğlundan kaçışları birer protesto niteliği taşımaktadır. Her kaçış söylenmedik bir sitem, her sırt çeviriş terk edilmişliğin yüze vurumudur sanki. Uzaklardan başlarının kaldırıp insanoğluna her bakışlarında insanoğlundan ne denli zalim olduğunu haykırır gibiler. Yılkı atlarının hayat hikâyesi başlı başına vefasızlıktan, tamahtan, dosta ihanet ve para hırslının buram buram koktuğu çirkinliklerden ibaretti. Bir yürek yarasından ve insanın karasından ibaret. Âdemoğlunu her gördüklerinde kişneyip ayaklarını yere vurmaları sitemlerinin birer izdüşümü idi. Ne âdem farkına varabildi bu firkatın ne de yılkı atlarının kendisi. Onu böyle dağların ve yalnızlığın ortasına sürmemeliydi, böyle terk etmemeliydi efendisi. Gözlerinden okunuyor yılkı atlarının bu haklı küskünlüğü. Âdeme göre devran dönmüş, hayatın akışı, birbirine sevgi, merhamet ve sadakatle bağlı bu iki tarafın ayrılmasını zorunlu kılmıştı. Aslında bu, tam da hayatın akışının bir tezahürüydü; Âdemin teknolojiye olan düşkünlüğü ve teknoloji çağı atlara ihaneti gerektiriyordu. Adına özgürlük dense de terk ediliş olarak lanse

edilse de bu ayrılık, yuva sıcaklığının bir daha gelmemek üzere bitişiydi. Kader, yılkı atlarını vahşi bir yaşama yüzleştirmişti bir kere. Dayanacakları tek nokta kendilerine mihmandar olacak, aynı kaderi paylaşan, yıllardır bu dağlarda yaşamış, hatta özgürlüğün keyfine varmış yoldaşlarının var olmasındı. Kader artık insanoğlundan en vefalı ve en yalın dostu olmayı, onlara yasaklamış, vahşi doğanın kucağında doğup büyüyen yepyeni bir nesil olmalarını istemişti.

Hiç görmediği bir coğrafyada gündüz sıcaklığına ve gecenin soğuşuna, kurtların olmayan vicdanlarına ve susuzluğun girdabına terk edilen yılkı atları merhameti yine doğadan bekliyor umarsızca. Yanlış zamanda gelen bu özgürlüğü ilk anda idrak edemiyor, bu özgürlüğün sevinci nedense yaşanılmıyordu. Sevincini ilk anda idrak anlamı var mıdır? Yine de bir merhamet sahibi vardı, o da dağları. Yeryüzünde bir yürek of dediğinde önce ona kucak açan toprak ağlardı.

Yaz aylarında çilenin en büyüğü yılkıların üzerinde kalır hep. Kraterdeki tek çoban çeşmesi lal kesildiğinde bir damla suyun hasreti çöker yüreklerine. Çeşmenin başında saatlerce beklerken, tekneye damlayan bir damla suyun sesi bozar o koyu sessizliği. Ve rüzgârın çocukları bir tek su için kavga eder. İki kere ikinin dört ettiği gibi, su varsa dağa taş a imza atası vardır toynaklarıyla atların. Su yoksa mutlak bir keder.

Şimdi mor dağ çiçekleri, kekikler ve üzerlik otunun motif motif işlendiği Karadağ dertli başını hiç boş bırakmayan bulutlarla örtüyor yılkıların üzerini üşümesinler diyerek. Ve hep yanlış adres gösteriyor kurt sürülerine ve hep çakıl taşı düşüyor tepelerden yılkıların ayakuçlarına gözleri açık olsun diyerek. Ve şaha kalkıyordu bir akşam vakti bütün atlar, o kızıl o parlak esvaplarını giyerek.

Çorum Belediyesi, Çorum tarihi ve kültürüyle ilgili peş peşe güzel eserler kazandırmayı sürdürerek diğer illerin belediyelerine örnek olmayı başarıyor. Çorumlu dergisi koleksiyonunun tıpkı basımı (2009), İbrahim Gösterir'in Örnekli-Tanıklı Çorum Ağzı Sözlüğü (2010), M. Öcal Oğuz vd.nin 2006 yılında Çorum'dan Derlenen Alkışlar Kargışlar ve Ninniler'i (2007), İsmail Serdar Yakar'ın Çorum İli Âşıklık Geleneği ve Âşık Rıfat Kurtoğlu (2008), bu hizmetten sadece birkaç örnektir.

Çorum Belediyesinin yayımladığı son eser Can Yoksul'un hazırladığı Çorum Yöresi Sözlü Kültürü: Çorum 2003, 686 s. Belediye Başkanı Muzaffer Külcü'nün takdim, editör İbrahim Gösterir'in sunu yazdığı kitap için Can Yoksul "Bu Kitap Nasıl Ortaya Çıktı?" başlıklı bir giriş yazmış. Bu girişten öğrendiğimize göre öğretmen kökenli araştırmacı Can Yoksul, Çorum köylerinde on yıl öğretmenlik, Çorum KÖY-KOOP'ta yöneticilik yaparken halk ağzından atasözü, deyim, özlü söz, yergi, övgü, yemin, öğüt vb. sözlü kültür malzemesini derlemiş. İbrahim Gösterir'in tavsiyesi ve Çorumlu Ozan'ın katkılarıyla derlemelerini bir kitapta toplamayı kararlaştırmış. Kitabına *Çorum Yöresi Sözlü Kültürü* adını vermiş. Bu ad çok geniş kapsamlı. Kitabın içeriğine baktığımızda; iç kapakta da belirtildiği gibi içinde atasözü, deyim, özlü söz, övgü, yergi, argo, öğüt, ilenç/kargış, alkış/dua, yemin, şaka, kıyaslama, tehdit, yakınma, benzetme, öneri vb. anonim, kalıplaşmış söz varlığının yer aldığı görülmektedir. Sözlü kültürün içinde masal, efsane, halk hikâyesi, fıkra vb. anlatmalar, mâni, türkü, vb. sözlü ürünler de bulunmaktadır. Bu bakımdan Can Yoksul'un kitabının adını ikinci baskıda gözden geçirmesini öneriyorum.

Kitapta sayılan kalıplaşmış söz dağarcığı, herhangi bir tasnif yapılmadan sözün baş harfi esas alınarak alfabetik olarak sıralanmış. Gerçekten de önemli bir çalışma. Yayımlanan sözler içinde az

duyulmuş veya gün ışığına yeni çıktığına inandığım yüzlerce söz var. Bazılarını okuyucuyla paylaşmak istiyorum. Böylece eserin önemi, değeri daha iyi anlaşılmış olur:

Anlattıklarının hepsi pata külle.

Ana, çocuğu; çoban, gocuğu; yumurta, sucuğu sever.

Anan atan kim? Yakın komşundur.

Anayı kızdan ayıran para.

Arif abayı Arife'ye yaktı.

Arkaya kalana korkma demişler.

Armudunan, almayınan ara bulunmaz.

Aslan aksırmış, kedi hâsıl olmuş.

Atam biliyor atanı, ben biliyorum öteni.

Ateşi koynunda gezdiremezsin.

Avundurdu, sevindirdi, zamanında dövündürdü.

Ayağındaki papucu başına giydi.

Az ver çok yalvar, çok ver hiç yalvarma.

Bacanda tütünün tütmesin!

Bağ babadan, ceviz dededen kalmalı.

Bağın da dağın da bir dengi vardır.

Baharatı bende, kokusu tende.

Baklava her yerde vardır, illa da Çorum baklavası.

Bal baldan üstündür, el elden üstündür.

Bal yine eski petektedir.

Can baş üstüne efendim!

Capcık avradınan ceme girilmez.

Cennet hatunu olasin!

Çenene hırsız taşı çarpsın!

Çeyizin dürülü kalır inşallah!

Devletli konuğu kulplu olur.

Dıkızda ekersen tarla pıtıtrak getirir.

Estek etti, köstek etti; işi bitirmeden çekip gitti.

Faslı bittiyse aslı da bitmiştir.

Gazoz ağacından gazoz topluyor.

Göğsü tahtaya gelesice!

Gözün karnı olmaz.

Güveyi olasıca!

*Her sürüye bir kösemem gerekli.
Hırsız hırlı yerde ölmez.
İyiler kardeşin, Hızırlar yoldaşın olsun!
Kan uyumaz.
Kapına kara çalı atulsın!
Kendi eşeği ile suya gitmemek.
Madem testini doldurdun, senegini de doldur.
Neyi yok? Gâvur gibi her şeyi var, domuzu eksik.
Nodul batmayınca öküz öğürmez.
O benden abdest sormaz, ben ondan namaz sor-
mam.
Olta balık tutmaz, balık oltayı tutar.
Oruç tutan öz için, sürme çeken göz için.
Ozanlar atıştı, bülbüller ötüştü.
Öksüzün şeytani çok olur.
Özünü, gözünden tanıyorum.
Pancar yiyei uyurken Azrail yoklar.
Sabunu görmeden köpüğü düşünme.
Sakın sakınmazdan, kork korkmazdan, utan
utanmazdan.
Tarhana tar tar, bulgur aş karnımı yırtar, ne du-
ruyon helle aş, gel beni kurtar.
Toprağı belledim, vardım yâri elledim.
Vardığın yerde bir evin olsun.
Vızılayıp gitti.
Ya sen güzel ya ben senden güzel.
Yalancı yağlı keçi, pazarda bağlı keçi.
Yiğitliğine yıldırım düşün!
Zamanın tadı başka, bu işin adı başka.
Zoru zor, şerri şer yener.
Zulüm ölüm getirir, sonra kendi sonunu getirir.*

Can Yoksul, bir derlemeci olarak görevini yapmıştır. Şimdi görev, bir halk edebiyatçısına düşüyor. Kitaptaki kalıplaşmış sözleri atasözü, deyim, alkış, kargış, ölçülü söz, okşama, yergi, selamlama vb. gruplara göre sınıflandırın. İçinde kalıplaşmış söz olmayanları da ayıkласın. Bu aşamadan sonra, sözlüklere girmeyenler değerlendirilsin. Bu çalışmayı yapmak, Hitit Üniversitesinde görevli halk edebiyatçılarına yakışır. Can Yoksul'u ve kitabı yayımlayanları kutluyorum. Keşke her il için benzeri derlemeler, araştırmalar yapılsa.

Geçen gün bana PTT'den bir kargo geldi. Koliyi heyecanla açtım. Kolinin içinde iki kitap vardı. Biri şair, yazar dostum Aydın Karasüleymanoğlu'nun torunları için yazdığı gezi romanı, diğeri de değerli eşi öğretmen meslektaşım Şahver Kaya Karasüleymanoğlu'nun "Artvin Halkbiliminden Çizgiler" adını taşıyan yapıtı idi. Öncelikle unutmadan Sayın Karasüleymanoğlu ailesine yıllar sonra sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Şahver Hanım aynen şunları yazıyor benim için: "40 yıllık kurs arkadaşım ve değerli dostum Sayın Abdülkadir Güler'e en iyi dilek ve saygılarımla / Ankara 01 Aralık 2015" diyerek gönül alıcı bir ifadeyle armağan ederek imzalamışlardır. Sağ olunuz, var olunuz diyorum.

Aydın Bey'in kitabını bir başka yazımda tanıtmaya çalışacağım. Aydın Bey'i ta 1966'da çıkardığı benim de içinde bulunduğum Fakülteli Ozanlar kitabından bu yana tanıyorum. Bir de unutmadığım, *Zeyno* adlı bir şiir kitabı daha vardı.

Şimdilik Şahver Kaya Karasüleymanoğlu'nun yeni kitabı için düşüncelerimi yazmak istiyorum. Kitaba geçmeden önce Şahver Hanımla ilgili ufak bir anımı yazayım: Yıl 1974 yazında Ankara'da, Devlet Bakanlığının bünyesinde folklor araştırmacıları yetiştirme ile ilgili bir kurs açılıyor. Bu kursta yaklaşık 45 arkadaşımız vardır. İşte, Şahver Hanımla o folklor kursu günlerinden beri tanışıyoruz. Şimdi o kursun meyvelerini topluyoruz. Dostluğumuz o günden bu yana tazeliğini koruyor. O kursta bize ders veren hocalarımızdan biri de Sayın Nail Tan idi. Her Ankara'ya gittiğimde mutlaka kendilerini ziyaret eder, saygılarımı arz ederim. Türk folkloru araştırmaları konusunda güçlü bir bilim adamıdır. Bu alanda yüze yakın eseri ve bilimsel yazısı vardır. Tek kelimeyle bir halk bilim deryasıdır. Buradan da selam ve saygılarımı sunuyorum.

Sözü fazla eğip bükmeden, sağa sola dolandırmadan Şahver Hanım'ın bin bir emekle hazırladığı *Artvin Halkbiliminden Çizgiler* kitabına dönmek istiyorum. Kitap tertemiz bir baskı ve albenisi olan bir kapakla Ankara'da Ürün Yayınları arasında çık-

miştir. Kapak kompozisyonu Ozan Karasüleymanoğlu tarafından hazırlanmıştır. Bir tuğla taşı gibidir. İkinci baskısı 23 Nisan 2015'te yapılan, eser 616 sayfadır. Kitap 16 bölümden oluşuyor. Folklorik (halkbilimi) konusunda bir hayli zengindir. Sabırla, titizlikle ve birçok araştırmalar sonucu eser ortaya çıkmıştır. Yazarın yararlandığı kaynaklar bölümü de bir hayli kabarıktır. Kitabın giriş bölümünde ikinci baskı için Şahver Kaya Karasüleymanoğlu şunları yazıyor:

“Bu kitap, derleme yaptığım kişileri, halk bilimi alanında kaynak oluşturanları, yaptıkları hizmetlerle bu konuda geçmişe ışık tutanları da içine alan bir çalışmanın ürünüdür. Yörenin tarihi, kültürel ve etnolojik yapısını değerlendiren eserler yayımlayarak, bu alandaki içtenliğini kanıtlayan, başta Yusufeli Belediye Başkanı Eyüp Aytekin olmak üzere tüm çalışanlara teşekkür etmek durumundayız. Yerel yönetimimizin hizmet alanına kültürümüzün de girmesi, bu konuya gönül verenler için sevindirici bir olgudur. Bu bağlamda Yusufeli Belediyesinin bu konudaki girişimlerinin, özverisinin, kararlılığının öteki kuruluşlarımızca da örnek alınmasını diliyoruz.”

Halk bilimi araştırma ve derlemeleri Şavşat, Murgul ve Yusufeli yörelerini kapsamaktadır.

Kitapta Yer Alan Bazı Konu Başlıkları:

Şavşat, Murgul ve Yusufeli ile ilgili kısa bilgiler, Halk İlaçları, Şavşat'ta Kaplıca Kültürü, Kısmet, Sihir(Büyü), Diğer Batıl İnançlar, Şavşat Yöresinde Çocuklara verilen Adlar, Evlenme Gelenekleri, Yemekler, Giyim -Kuşam Gelenekleri, Hayvan Hastalıkları, Murgul'da Ad Koyma, Murgul'da Ölümle İlgili Bazı İnançlar, Düğün Gelenekleri, Yusufeli'nde Gelenekler ve Görenekler ve Halk İnanışları, Ölümle ilgili Bazı gelenekler ve İnanışlar, Çocuk Oyunları, Bilmeceler, Tamara Kilisesiyle İlgili Genel Bilgiler, Artvin Yöresinde Bazı Söylenceler, Artvin'de Halk Edebiyatı, M. Adil Özder, Âşık Muhibbi, Âşık Huzuri, Âşık Efkârî, Âşık Pervani (İsmail Çelik-Eskişehir'de) Âşık Özeri, Âşık Yetimî, Aydın BABA (Karasüleymanoğlu), Kalemî, Osman Kaya, Âşık Yoramoglu, Şahver Karasüleymanoğlu...

Bunlardan başka Artvin, Şavşat, Murgul ve Yusufeli Manileri ve bu yörelerde söylenen ata-

sözleri, deyimler ve dualar, halk ozanları ile ilgili bazı atışmalar, halk oyunları gibi folklorik bilgilere detaylı ve kaynaklı olarak yer vermişlerdir. Bir de dikkatimi çok çeken, Artvin ve köylerinde konuşulan Türkçe ve yöresel sözcüklerle ilgili genişçe bir sözlükte hazırlayıp eklemişlerdir. Kutluyorum doğrusu (Sayfa: 335 -395). Tüm eserleri kaynaklara dayalıdır, eserin son bölümünde genişçe bir kaynakça vardır. Kitabın en son bölümüne renkli olarak çalışmalarıyla ilgili bir fotoğraf albümü de eklemişlerdir. (Sayfa: 561 - 616). Folklor (halkbilimi) sahasında ne denli uğraş ve önem verdiğini gösteriyor. Gönülden alkış diyorum.

Kitabın bir bölümünde değerli araştırmacı, şair, yazar Bilkent Üniversitesinde öğretim üyesi olan benim de çok saygı duyduğum Sayın Mehmet AYDIN'ın bir yazısını görünce daha da sevindiğimi belirtmek isterim. Kültür elçisi bir eğitimci Şahver Karasüleymanoğlu için, Sayın AYDIN hocam özetle şunları yazıyor:

2007 yılında köy enstitülerinin anma gününde onu ORİON yıldızına benzettiğimi söylemiştim. Yine yıllar önce Milli Piyango salonunda düzenlenen Sevgi Çiçekleri şiir gününde, yazdığı bir sevgi şiirini okuyarak büyük beğeni toplamıştı. Ben de konuşmamda ondan söz ederken “Artvin'in bir top çiçeği, Artvin'in anası, meydana senin büstünü dikmeleri gerekir” demiştim. 2008 yılında AKM'de kitap fuarında bir konuşmamda “sen anıt kadınsın Jan Dark gibi unutulmazsın” diyerek başarılarını kutlamıştım. 1998 yılı cumhuriyetin 75. yıl dönümünde MEB tarafından ülke genelinde ilk kez verilen bilim, sanat ödülüne layık görülmüştü. Bu ödül, uzun yıllara dayanan çalışmalarının değerlendirilmesiyle seçilen iki bayana verilmişti. Ben de kendisine Bakanlık adına bu ödülü vermiştim(S. 460).

Değerli hocam Mehmet AYDIN Bey'in bu veciz sözlerinden sonra başka ne diyebilirim ki? Çalışkan ve üretkene bu sözler yakışır. Şahver Hanım 1960'dan bu yana halk bilimiyle uğraşiyor. Kitabının arka kapağında: *“Halk biliminin özüm senerek yaşatıldığı bir kültürel ortamda doğdum. Babamın yöresel masallarıyla büyüdüm. Dağlarının, göllerinin efsanelerle özdeşleştiği yörenin büyüklü ortamında kişiliğimi tamamladım. 1960'lı yıllarda başladığım*

halk bilimi derlemelerim, bugüne kadar sürdü. 1968 ve 1974 yıllarında iki kez folklor araştırmacısı kursuna katıldım. 50 yıllık birikimim bir köşede ciltler dolusu kitap olmayı bekliyordu. Elinizdeki bu kitap, çoğunlukla 1965-70 arası derlemelerim ve sonradan eklediğim halk kültürünü yansıtan değişik yazılardan oluşuyor. Özelde, yaşadığım Şavşat, Murgul ve Yusufeli'yi ele aldım. Artvin geneline de değindim. Hızla yok olan yöresel kültürümüzü belgeleyerek, geleceğe taşımak tek amacımdır” diye yazıyor. İyi de etmiş, zor bir işe girmiş ama bu işten de yüzünün akıyla çıkmış ve başarıya da ulaşmıştır. Ömrüne, yüreğine sağlık diyorum.

Sözümüz uzadı galiba. Öz geçmişi hakkında bir iki cümle ilave eklemek istiyorum: 1946'da Şavşat'ta doğdu. 1965 yılında Erzurum Nene Hatun İlköğretmen Okulundan mezun oldu. 1981 yılında Gazi Ü İletişim Fakültesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümünü bitirdi. Ankara'nın çeşitli yerlerinde öğretmenlik yaptı ve 2001 yılında emekli odu. Evli olup üç çocuk annesidir. Şair, yazar Aydın Karasüleymanoğlu ile evlidir. 1998 Yılında MEB'den Bilim Sanat Kültür ödülü, 1999 yılında Öğretmenler Günü nedeniyle düzenlenen Atatürk Çizgisinde Çağdaş Eğitim ve Öğretmen yarışmasında Ankara üçüncülüğü, 2010 yılında Türk Kültürüne Hizmet Ödülü gibi birçok ödül aldı. Sanatımıza, kültürümüze ve özellikle Folklor araştırmalarına (halkbilimine) önem veren araştırmacı yazar Şahver Kaya Karasüleymanoğlu'nun basıma hazır Artvin'le ilgili yedi kitabı daha var. Bunların da kenarda, köşede kalmamasını diliyorum.

Artvin Halkbiliminden Çizgiler adını taşıyan yapıt akıcı ve yalın bir Türkçeyle kaleme alınmıştır. Halk bilimine (folklor) sevdalı Ş. Kaya Karasüleymanoğlu uzun yıllar içinde yaşadığı Artvin (Şavşat, Murgul ve Yusufeli) yörelerinin folklorunu en ince noktasına kadar araştırıp kaynaklara dayalı olarak bilimsel bilgilerle donatmış, kalıcı ve tematik bir eser olarak Türk kültürüne ve gelecek kuşaklara kazandırmıştır. Bu çabalarından dolayı Şahver Hanım'ı kutluyor ve başarılarının devamını diliyorum.

ŞAİR VE YAZAR R. MİTHAT YILMAZ'LA BİR SÖYLEŞİ Halil İLTEMİR

Süphesiz herkes doğduğu, büyüdüğü, suyunu içtiği, havasını soluduğu yeri yani memleketini sever. Anlaşılan bu sevgi sizde hat safhada. Sevgiyi tarif etmenin çok mümkün olmadığını biliyoruz ama bu sevginin yani sizdeki Elazığ sevgisinin kaynağı nedir?

Doğduğu yeri sevmek, insanın fitratında olan bir şeydir. İnsanoğlu, gözünü açtığı toprakta annesini, babasını, kısaca ailesini görür. Onlarla bir arada yaşar, büyür; onları tanır ve sever. “Neleri tanır?” dersiniz çevreyi tanır, tabiatı tanır, dünyayı tanır, hayatı tanır ve zaman içerisinde bütün bunları sever. Anlayışı, idraki, sevgisi, saygısı, inancı da ilk kez doğduğu topraklarda teşekkül eder. Arkasından hatıralar; hatıra-ı kebir “tarih” boy verir. Ve kişi, farkında olmadan toprağa bir bağlılık hissetmeye başlar. Bu bağlılıktan da zannederim “memleket”, “vatan” kavramları ortaya çıkar. Vatan sevgisi ise imandandır; hadis-i şeriftir: “Hubbül vatan minel iman.”

Bu sevginin kaynağını “Şehri güzelleştiren insandır, insansız şehir kadavra gibidir” demenize dayanarak Elazığ insanına sevginizle izah etmemiz mümkün müdür?

Elazığ sevgisi demek salt Elazıglı sevgisi demek değildir. Elazıglının dışında yani insansız bir Elazığ sevgisi hiç değildir. Şehri şehir yapan kuru kuruya yolları, parkları, çarşıları, tarihî binaları ve evleri olamaz.

Bütün bu saydığım yerler insanla akla gelir, insanla hayal edilir ve elbet insanla güzeldir. Yollardan, parklardan, çarşılarından ve evlerden insanları çekip alınız, bakalım geriye ne kalıyor? Bu insanlar arasından da sevdiğiniz insanları, size bağlı olan/sizin bağlı olduğunuz insanları çekip alınız. Ortak hatıralarınızı, sevgilerinizi, aşklarınızı; birlikte bir arada yaşamamanızı gerektiren değerleri, o değerlerle bağlandıklarınızı siliniz, bir da ondan sonra şehre bakınız. Şehir, asıl o zaman kadavradan farksız olacaktır.

Gerçek hayatta duymuşuzdur, edebî eserlerde de okumuşuzdur. Sevdiğini kaybeden kahraman, yaşadığı evi, köyü, şehri terk eder ve alır başını gi-

der.

Şehir, aynı zamanda medeniyetlerin de hem beşiği, hem simgesidir. Medeniyetler şehirlerde neşünema bulmuştur. Yeraltı kazılarında ortaya çıkan şehirlerin gelişmişlik derecesine göre mensup olduğu devlete medeniyet pastasından pay verilir.

Tabi, bütün bunlardan sonra insan olarak “Elazığlı” da güzeldir ve birlikte, bir arada yaşamaya değer bir şahsiyettir. Gerçek bir Elazığlı inançlıdır, dürüsttür, namusludur, merttir, fazilet sahibidir. Dolayısıyla onunla hemşehri olmak, aynı şehri paylaşmak, birlikte yaşamak da güzeldir. Size yük olmaz, yükünüzü hafifletir. Emindir ve paylaşır.

“Şiir Şiir Elazığ” adını verdiğiniz Elazığ-Harpüt Şiirleri Antolojisi’ne aldığınız şiirleri seçerken nasıl bir yol takip ettiniz?

“Şiir Şiir Elazığ” isimli Elazığ-Harpüt Şiirleri Antolojisi’ne aldığım şiirlerin seçiminde doğrusu çok zorlandım, hayli sıkıntı çektim. Belki bir o kadar şiiri eleyip çıkarmak zorunda kaldım. Ama temel ilkem, dosyamdaki şiiri kitaba koyabilmek için bahaneler bulmaktı.

Çocuklara yönelik şiirlerinizi topladığınız kitabınıza “Kuş Defteri” ismini vermeniz sebebi nedir? “Kuş” mefhumunu sizin düşünce dünyanızda bir “leit motive” olarak düşünebilir miyiz?

Çocuk, ailenin kuşudur. Küçüktür, sevgiye, korumaya, bakıma ihtiyacı vardır. Aynı zamanda aile için de toplum için de bir ülküyü sembolize eder. Ailenin ideali, anne-babanın neslinin idamesi onda sürecektir. Yetiştirilecek ve bir istikamete doğru uçurulacaktır.

Şu hâlde “leit motive” tespitiniz yanlış değil. Sadece düşünce dünyası için değil de hayal dünyası için bir leit motive. Yoksa “hayat dünyası” için mi demeliydiniz?

“Kuş Defteri” kitabınızdaki bir şiirde öğretmen olmayı salık veriyorsunuz. Yıllarca öğretmenlik yapmış biri olarak öğretmenlik mesleğinin kutsiyetine inancınızdan dolayı mı böyle bir tavsiyede bulunuyorsunuz?

Doğru, öğretmenliğin meslekler arasında bir kutsiyeti vardır. Zaten yine öğretmenlikle ilgili bir şiirimin başlığı da “Kutlu Meslek”tir. Şu iki dörtlük bu şiirdendir:

Meslekler arasında
Kutludur öğretmenlik.
Bir leke arasan da
Kutludur öğretmenlik.

Didinir, batar tere
Zulmeti çalar yere
Aydınlık seferlere
Atlıdır öğretmenlik.

Öğretmen dediğin, kutsalları olan, lekesiz, saf, ilkeli, çalışkan ve durduğu yer de/gösterdiği hedef de aydınlık olan insandır.

O kitapta, öğretmenliği salık verdiğimiz şiirde de yağsız-yavan “Gel, sen de öğretmen ol” demiyoruz. Öğretmen adaylarının taşımaları gereken evsafi da bir yandan mısralara, mısra aralarına serpiştiriyoruz:

Ak, dik, pâk olsun alnın
Değilsen şu dünyanın
Parasında, pulunda
Gel, sen de öğretmen ol, diyoruz.

Bir diğer dörtlükte ise,
Sen de bir kutlu yol tut;
Göster, öğret, yaz, okut.
İlim irfan yolunda
Gel, sen de öğretmen ol.

diye mesajlar veriyoruz. Ama illa ki bu mesleğin kutsiyetini burada da vurgulamaktan geri durmuyoruz. Ne demişti Mehmet Akif bir şiirinde:

“Muallimim” diyen olmak gerektir imanlı
Edepli, sonra liyakatlı, sonra vicdanlı.

Meslekler arasında bence devletin en seçici olması gereken alanlardan biri de öğretmenliktir. Fakat maalesef geçmişte ve günümüzde bu mesleğe hiç de liyakati olmayan kimseler alınmıştır. Öğretmenliği, devlet bir istihdam alanı olarak görmemeliyiz.

Çocuklara yönelik şiirler yazmanızda çok yıllar öğretmenlik yapmanız mı etkili oldu?

Öğretmenlik yapmayan şairler de çocuklar için şiir, hikâye, roman yazmışlardır. Çocuk sadece okulda değil evde, sokakta, pazara, her yerde vardır. Nasıl çocuksuz bir cemiyet düşünülemezse, çocuk dalı olmayan bir edebiyat da düşünülemez.

Çocuklar için benim çok şiir yazmamda şüphesiz öğretmen oluşumun etkisi vardır. Baba oluşumun etkisi de vardır; çocukların, milletlerin istikbale uzayan dalı, kökü, meyvesi olduklarının idraki de vardır.

Çocuksuz bir millet, köksüz, dalsız, çiçeksiz, tohumuz bir ağaç gibidir. Öyleyse yine bir öğretmen pragmatizmi ile söyleyeyim; çocuk ihtimam ister. O ihtimam isteyen çocuğu yetiştirecek öğretmenin seçimi ise itina ister. Ben, meslek hayatımda olduğu gibi yazı hayatımda da çocuğa itina etmiş, ihtimam göstermişimdir.

Şiire olan ilginiz ne zaman başladı? İlk şiirlerinizi ne zaman yazdınız?

Oldu bitti az konuşan bir insanımdır. Hatırlıyorum, çocukluğumda çok daha az konuşurdum; konuşmazdım adeta. Karşımdakilerle konuşacağım yerde kendimle konuşurdum. Bu kendimle konuşmalar, bir gün beni şiire götürdü, şiirle tanıştırdı. Baktım, tam bana göre.

İkiyüzlü, iki niyetli, ikircikli insanlar yerine ben kendi içimde ikinci bir “ben”, ikinci bir “dil” keşfetmişim. Ve bu keşfim ortaokul yıllarıma tekabül eder. Yazdıklarımı Elazığ’ın mahallî gazeteleri Uluova, Turan, Elazığ gazetelerinde yayınlıyordum. Lisede, kimi dergilere de göndermeye başladım. Bu arada artık nesir denemeleri de yapıyordum. Okuma tutkumu da hesaba katarsak dersleri ak-satmam, okulu asmam muhtemel, sınıfta kalmam mukadderdi.

Bir şair olarak günümüz şairlerinden kimleri edebiyat âşıklarına önerirsiniz? Edebiyat tarihimiz içinde “okunmazsa olmaz” dediğiniz şairler kimlerdir? Neden?

Günümüzde “şair” demeyelim de öyle “şiir yazanlarla karşılaşıyoruz ki onların yazmaktan okumaya vakitleri yok. Böylelerini gıpta etmemek elde değil demek ki başkalarını okumaya ihtiyaçları yok. Dilimizde bir deyim vardır: “Yazmadan kâtip, okumadan âlim olmak” diye. Atalarımız “olunmaz” demeyi murat etmişler; ama bilememişler, olunuyor.

Bir gün biri koltuğunda bir dosya şiirle çıkıp geliyor. Laf olsun diye soruyorsunuz siz de “Kimleri okudun?” diye. “Ben kimseyi okumadım, oku-

mam” diyor “vaktim yok okumaya.”

Şimdi böyleleri için –okusun diye– kimi önerirseniz önerin, bir şey ifade etmez. Adam okumamak için beş vakte yemin etmiş. Namazda gözü yok ki ezanda kulağı olsun. Öte yandan okumayı ihtiyaç bilen biri içinse kitap veya şair salık vermeye gerek yoktur. O, nehirler misali yatağında aka aka günün birinde denizini bulacaktır. Önüne gelen sıradan bir şairi de okuyacaktır, seçkin şairleri de. Beni de Yahya Kemal’i, Ahmet Haşim’i, Dıranas’ı da.

Şiirimizde Garipçilerle başlayıp İkinci Yeni’yle devam eden şekil ve üslup açılımları günümüzde de farklı mecralarda devam etmektedir. Bu süreci edebiyat tarihimizi göz önünde bulundurarak kısaca değerlendirilebilir misiniz?

Sanat, baştan sona bir arayıştır. Bu yüzden, güzel sanatların bir şubesi olan şiir de bir arayıştır. “Ben aradığımı buldum” diyen sanatçı, sanatından el çekmeye niyet etmiş demektir. “Deniz bitti” diyorsa bir sanatçı, bunun anlamı “ben bittim” demektir.

Sanat güzellik demektir; sanatçının içi ise güzeli aramak, güzeli bulmaktır.

Güzelliği bir deniz sayarsak, her sanatçı –Mevlâna’nın dediği misal– kabı kadarını alacaktır bu denizden. Şu halde Garipçi de olsa İkinci Yenici de, Dokuzuncu Senfonici de sanat denizi önünde alabildiğine uzayıp durmakta. Bırakalım her biri neresiyle dalıyorsa dalsın ve bu güzellikten ne kadarını alabiliyorsa alsın. Nasıl ki “binicinin sağı solu olmazsa” sanatçının da olmaz!

Ormanın kurallarını aslan koyar, sanatın kurallarını sanatçılar. Lakin ne ormanın kuralları aslanı bağlar, ne de sanatın kuralları büyük sanatçıyı. “Ben yoğurdumu şöyle yiyorum” der ve dediği gibi, dilediği gibi de yer. En güzel yoğurt yiyeni “zaman” adlı “yoğurt yiyiciler hakemi” belirleyecektir.

“Kimliğime Haciz Var” sizin ilgi çekici şiirlerinizden. Bu şiiri hangi ruh haleti ile yazdığınızı öğrenebilir miyiz?

Çok iyi yakalamışsınız. “Kimliğime Haciz Var” dolu dolu bir şiirdir. Bir millî infialin patlamasıdır; bir yanardağdır o şiir. Aynı zamanda bir eseflenme, hayıflanma, kahrolmadır.

— Şiiri yazdıran sebepler ortadan kalkmış mıdır?

— Hayır, hâlâ haciz devam ediyor. Hâlâ sularımız asit, kan, sülük kokuyor. Hâlâ ışık sütüyle beslediğimiz kuşlarımız kurşunlanıyor, saksılara sığmayan güneşlerimiz kara trenler altında eziliyor ve hâlâ birileri bize “cambaza bak” derken üzerimizi güvercin ölüsü yağmurları yağıp duruyor.

Günümüzde gençler arasında edebiyata pek fazla itibar edilmediğini görüyoruz. Sizce bunun sebebi nedir? Gençlerin edebiyata ilgisinin arttırılması adına size göre neler yapılabilir, edebiyatçılara düşen görev ve sorumluluklar nelerdir?

Sözde, bir soru; üç soru birden var içinde fakat. Hem de her biri bir konferans konusu olacak kadar geniş kapsamlı. Günümüz gençleri eğer edebiyata karşı ilgisizse, bu, tek taraftan çözülecek bir mesele değildir. Birdenbire oluşmayan problemlerin çözümleri de birdenbire bulunmaz.

Ha, ayrıca sorulabilir; bu bir problem midir? “Problem” denilecek kadar büyük müdür, “mesele” edilecek kadar hayati midir? Bence değildir.

Her devirde de gençlerin tümü veya çoğunluğu edebiyatın içinde yer almamıştır. Bir sosyal denge hadisesidir bu. Dün gençliğin nasıl ki belli bir yüzdesi edebiyatla ilgileniyor idiyse bugün de öyledir. Edebiyatın, şiirin daima müşterisi az olmuştur. Deseler ki falanca büyük şair veya yazar şehrimize gelmiş, şu alanda konferans verecek. Salonun ön sıraları ancak dolar. Fakat deseler ki filanca topçu veya popçu gelmiş, şu meydana konser verecek. İzdihamdan meydanın kemikleri kırılır.

Her ülkede edebiyata düşkün gençlerin oranı bizdeki kadar mıdır, diye soracak olsanız; belki buradan negatif bir sonuç çıkacaktır. Çünkü okumayan bir toplumun çocuğu da genci de “okumaz” olacaktır. Edebiyatın özünde ise okumak vardır, okumayı ihtiyaç bilmek vardır. Bir ülkede şayet “kitap” ailelerin ihtiyaç listesinde 120. sırada yer alıyorsa, çocukların estetik duyguları niye geri, gençler niçin edebiyatın dışında diye eseflenmenin anlamı yok. Daha doğrusu, sanki böyle bir derdimiz varmış gibi artistlik yapmanın yeri yok!

Günümüz edebiyat dergilerini takip ediyor mu-

sunuz? Ediyorsanız bu dergilerin edebiyat ve kültür dünyanız açısından önemini değerlendirebilir misiniz?

Ta lise yıllarımdan beri dergilere müptelayımdır. İlk kez şiirlerimin dergilere girmesi de o yıllara rastlar. Dergiler dünyası ile tanışmam “Hisar” gibi kaliteli bir yayımla başlar. Edebî zevklerimi ve tercihlerimi diyebilirim ki bu dergi belirlemiştir. Sanat estetiğim, şiir poetikam, dile dair titizliğim, yazarkenki hassasiyetim hep Hisarlı yıllardan gelme, Hisarlı yıllardan kalmadır.

Yine o yıllarda *Hisar*’ın ve *Ülkemiz* dergisinin lise öğrencileri arasında açtığı şiir yarışmalarında derece almıştım. Lise yıllarımdan kayda değer bir dergisi de Elazığ’da Avukat Fikret Memişoğlu tarafından ancak 36 sayı çıkarılabilen *Yeni Fırat* dergisidir. Bu derginin de üzerimde hakkı vardır. Bilahare *Hisar* ve *Yeni Fırat* kapandı ve ben bu kez yine hemşehrimiz Ahmet Kabaklı’nın “Türk Edebiyatı” ile tanıştım. O gün bu gündür her aybaşı *Türk Edebiyatı*’nı görmezsem, şiirlerini incelemem, ilgi alanıma giren yazıları okumazsam kendimde bir eksiklik hissedirim. Türk edebiyatının nabzını bir anlamda “Türk Edebiyatı” ile tutarım. Sonra öteki dergiler; taşra dergileri, Anadolu dergileri...

Manisa-Salihli’den Ahmet Otman’ın *Bizim Ece’si* ile ilk sayısından beri tanışırız. Tam 18 yıldır... Temmuz-2009’da 143. sayısı çıkacak.

Ayrıca ayda veya iki ayda, üç ayda bir çıkan dergilerim vardır. Bir anlamda dergi kurduyumdur. Takip ettiğim dergilerden üçü Kayseri’den: *Erciyes*, *Berçeste* ve *Diriliş*. Saygı duyduğum, her ay görmeden edemediğim yayınlardır bunlar.

Niğde’den *Akpınar*, Mersin’den *Maki*, Gaziantep’ten *Mavi*, Kahramanmaraş’tan *Alkış*, Zonguldak/Devrek’ten *Şehir*, Karabük’ten *Tay*, Osmaniye’den *Yenises*, Elazığ’dan *Bizim Külliye*, Tokat’tan *Kümbetler*, Ankara’dan *Kardeş Kalemler*, İstanbul’dan *Yüzakı* takip ettiğim öteki dergilerdir.

Ayrıca şayet unutmazsam ayda bir yayınlanan kimi gazetelerin “Kitap” ekleri. Bu kadar çok dergiyle haşır neşir olmam, belki de benim kitap okumama sekte vuruyor, diyebilirim. Fakat öyle de olsa dergi okuyuculuğu bende bir nevi tiryakilik oluşturmuştur; onlarsız olamam, edemem.